

Г Л А С Н И К

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ
ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXX
Књига 58

Нови Сад, јануар—фебруар 1998
Број 1—2

САДРЖАЈ

Тема Гласника:

ГРАЂАНСКА НЕПОСЛУШНОСТ

ЧЛАНЦИ

Др Александар Молнар	Грађанска непослушност у Војводини / 3
Др Борислав Капамаџија	Проблеми судскопсихијатријског вештачења патолошких реакција на алкохол / 13

РАСПРАВЕ

Др Јожеф Салма	Почетак тока застарелости из деликтних потраживања — Грађа поводом чл. 376. 300 / 22
Зоран Башић	Притвор у пракси Окружног суда у Новом Саду за период 1992—1993. године / 30

ПРИКАЗИ

Слободан Бељански	Хенри Дејвид Торо: „О дужности грађанина да буде непослушан и други есеји” / 59

ХРОНИКА

Такмичење у беседништву — Саопштења Етичког одбора о председнику Уставног суда Србије и о судским таксама — 100 година од Золиног „Оптујужем!” — Активности Управе прихода — Захтеви Председништва Савеза АК Југославије — Препоруке Министарства правде — Саопштења Друштва судија — Одлуке и ставови Управног одбора АКВ / 61

ПРАКСА

Кривично право / 65

САОПШТЕЊА

Са седнице Управног одбора Адвокатске коморе Војводине / 69

Указом Председништва СФРЈ бр. 64 од 12. јула 1988,
поводом 60-годишњице излажења,
„ГЛАСНИК” Адвокатске коморе Војводине
о д л и к о в а н
Орденом заслуга за народ са сребрном звездом

CONTENTS

Topic od Glasnik: CIVIL DISOBEDIANCE

ARTICLES

- Aleksandar Molnar, Ph.D. Civil Disobedience in Vojvodina Province / 3
Borislav Kapamadžija, Ph.D. The Problems of Psychiatric expert witness by
Pathological Reaction to Alcohol / 13

DISCUSSIONS

- Jožef Salma, Ph.D. The Beginning of Legal Expiration in Offence
Demand / 22
Zoran Bašić The Temporary Arrest in Practice of District
Court of Novi Sad (1992—1993) / 30

REVIEWS

- Slobodan Beljanski Henry David Thoreau: „Civil Disobedience
and Other Essays” / 59

CHRONICLE / 61

CASE LAW

Criminal Law / 65

NOTICES

From the Meeting of the Managing Board of the Vojvodina Bar Association / 69

АДВОКАТСКА КОМОРА ВОЈВОДИНЕ

Основана 1921. у Новом Саду

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

Покренут 1. јуна 1928.

Главни и одговорни уредници

Др Косџа Мајински (1928—1932), *др Никола Николић* (1933—1936), *др Василије Сџанковић* (1936), *др Славко М. Ђирић* (1937), *Владимир К. Хаџи* (1937—1941), *Милорад Бојић* (1952—1972), *Сава Савић* (1973—1987), *Мирослав Здјелар* (1987—1994)

Уређивачки одбор

СЛОБОДАН БЕЉАНСКИ

главни и одговорни уредник
адвокат у Новом Саду

Др Енике Веј, адвокат у Новом Саду, *Милан Добросављевић*, адвокат у Новом Саду, *др Јанко Кубињец*, адвокат у Бачком Петровцу, *др Жељко Фајфрић*, адвокат у Шиду, *мр Славен Бачић*, адвокат у Суботици, *Предрај Веселиновић*, адвокат у Новом Саду

Технички уредник
Миријана Јовановић

Адреса Уредништва
21000 Нови Сад, Змај Јовина 20/І. Телефон: 021/29-459, 21-235
Рукописи се не враћају

ГЛАСНИК

АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНУ ТЕОРИЈУ И ПРАКСУ

Година LXX
Књига 58

Нови Сад, јануар—фeбруар 1998
Број 1—2

ЧЛАНЦИ

УДК 342.766(497.113)

Др Александар Молнар
доцент Филозофског факултета у Београду

ГРАЂАНСКА НЕПОСЛУШНОСТ У ВОЈВОДИНИ*

САЖЕТАК: Аутор дефинише грађанску непослушност у пет конститутивних компоненти. Лоша основа за сваки покушај исказивања грађанске непослушности у Југославији и Србији је веома тешка уставна ситуација, проишлаго из чињенице да ни Устав Републике Србије ни савезни Устав нису израз националног суверенитета. На темељу социолошког истраживања аутор закључује да грађани Војводине данас у највећој мери хоће правну државу у којој би их од неправде штитили независни судови, али да још увек нису спремни да легитимно искажу непослушност према неком закону који би био донет у регуларној демократској процедури.

Кључне речи: грађанска непослушност, правна држава, демократска процедура, Војводина, грађани.

Феномен грађанске непослушности се јавља веома рано у европској историји. Већ код старих Грка налазимо прве примере отвореног и „демонстративног”, али ненасилног кршења позитивног права „из виших разлога или из разлога за које се мислило да су виши”.¹ Међутим, феномен грађанске непослушности са позивањем

* Рад примљен: 30. XI 1997.

¹ Упор. детаљније о томе у: David Daube: *Civil Disobedience in Antiquity*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1972, стр. 1 и даље; такође и Ernst Bloch: *Природно право и људско достојанство*, Београд, Издавачки центар Комунист, 1977, стр. 13—21.

на ове „више разлоге”, односно правду, кроз историју како антике, тако и средњег века, па чак и доброг дела новог века тешко се могао јасно и прецизно раздвојити од права на побуну против тиранина (а, по правилу, и на тираноцид). Поистовећење правде са законима, које се већ спроводи у антици,² пребацило је тежиште интересовања правне и политичке мисли са појединачних случајева сукоба појединаца са законима у име правде на оне много драстичније случајеве када се цео народ буни против онога ко који све законе, па и саму правду. Грађанска непослушност, апсорбована у праву на побуну, постала је најкасније у средњем веку синоним за збацивање тиранина,³ а позивање на правду је изједначено са позивањем на законе. О потпуном утапању грађанске непослушности засноване на правди у право на побуну против тиранина јасно сведочи пример Томе Аквинског, који у свом спису о владавини каже следеће: „Јер, понајприје, ако је право некога народа да одреди себи краља, онда није неправедно да тај исти народ уклони постављеног краља, или ограничи његову власт, ако је тирански злоупотребљава. И не треба сматрати да тај народ збацујући тиранина крши вјерност, чак и ако му је прије обећао вечну покорност. Јер је он сам крив што његови поданици не опслужују своје обвезе према њему, будући да ни он није био вјеран својим обвезама у владању народом, као што захтијева краљевска дужност.”⁴

Дефиницију грађанске непослушности која данас наилази на највећу сагласност правних и социјалних теоретичара дао је 1971. године John Rawls у својој чувеној књизи под насловом *Теорија правде*. По њему, грађанска непослушност је „јавни, ненасилни, савешћу одређени, али илегални акт који је често усмерен ка томе да изазове промену у законима или политици владе”.⁵ Ускраћивање послушности закону или акту владе настаје као резултат сукоба у грађанину између лојалности према демократском поретку, с једне стране, и његовог права да штити властиту слободу, као и дужности да се супротстави неправди, с друге стране. Rawls помиње три услова која

---

² Упор. прилоге у зборнику Franz-Martin Schmölz (ур.): *Das Naturrecht in der politischen Theorie*, Wien, Springer-Verlag, 1963, а нарочито прилоге Hansa Kelsena, „Die Grundlage der Naturrechtlehre” и Ericha Voegelina „Das Recht von Natur”.

³ Arthur Kaufmann: „Das Widerstandsrecht in Geschichte und Grundgesetz”, у: *Vom Ungehorsam gegen die Obrigkeit. Aspekte des Widerstandsrechts von der antiken Tyrannis bis zum Unrechtsstaat unserer Zeit, vom leidenden Gehorsam bis zum zivilen Ungehorsam im modernen Rechtsstaat*, Heidelberg, Decker & Müller, 1991, стр. 40—41. При том побуна против владара који је означен тиранином није морала нужно да заврши ни његовим убиством, па чак ни свргавањем са трона. Међутим, у пракси се по правилу дешавало да „побуњеничка партија” мора да изврши тираноцид, како би предупредила одмазду и даље моћног владара. Упор. Fritz Kern: *Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie*, Leipzig, Verlag von K. F. Koehler, 1914, стр. 174—175.

⁴ Тома Аквински: „О владавини”, у: *Држава*, Загреб, Глобус, 1990, стр. 70—71.

⁵ John Rawls: *A Theory of Justice*, Cambridge, Oxford, London и New York, Oxford University Press, 1973, стр. 364.

мора да задовољи један акт да би се могао сматрати грађанском непослушношћу: он 1) мора бити усмерен против прецизно одређених случајева радикалне неправде; 2) мора уследити након што су исцрпљена сва правна средства којима би се регуларно могло утицати на јавно мњење; и 3) не сме угрозити функционисање уставног поретка.

У вези са првим моментом поставља се питање да ли постоји само један облик грађанске непослушности, или се може говорити о више њих. Из Rawlsove позиције би се могло закључити да постоји само један облик: грађанска непослушност заснована на правди. Определујући се за другу опцију, Ronald Dworkin је својевремено понудио разликовање између грађанске непослушности засноване на (моралном) интегритету, грађанске непослушности засноване на правди и грађанске непослушности засноване за политици. Размотримо сва три облика.

Први случај по Dworkinu постоји када грађанин из разлога савести одбије да изврши неку дужност коју му закон налаже (нпр. да узме у руке ватрено оружје) и бира добровољно санкцију. Други случај се јавља када грађани (који у једном друштву чине мањину) протестују да би скренули пажњу већини да своје интересе спроводи на штрб права других људи — било права мањине у истој земљи, било права људи у другим земљама (као што је био нпр. случај са неким облицима протеста Американаца против рата у Вијетнаму). Напослетку, о трећем случају се ради када мањина протестује да би скренула пажњу већини да не интерпретира добро своје сопствене интересе (или „народне интересе”, „вољу народа” или нешто слично) и да треба да „спозна своју грешку”.⁶

У овој Dworkinovoј класификацији су спорни случајеви грађанске непослушности засноване на (моралном) интегритету и грађанске непослушности засноване на политици. Сам Dworkin оспорава овај потоњи случај, сматрајући га за потенцијални тоталитаризам: у једној уставној демократској држави нема тог појединца, па ни мањине, која може да политичким средствима подучава већину шта су њени интереси и на који начин треба да их реализује.⁷ Ако је по

⁶ Ronald Dworkin: „Ethik und Pragmatik des zivilen Ungehorsams”, у: Thomas Meyer, Sussane Miller и Johan Strasser (ур.): *Widerstandsrecht in der Demokratie. Pro und Contra*, Köln, L'80 Verlagsgesellschaft, 1984; Ronald Dworkin: „Civil Disobedience and Nuclear Protest”, у: *A Matter of Principle*, Cambridge и London, Harvard University Press, 1985, стр. 110—113.

⁷ Ronald Dworkin: „Ethik und Pragmatik des zivilen Ungehorsams”, стр. 29; Разликовање грађанске непослушности засноване на правди и грађанске непослушности засноване на политици може се боље разумети ако се узме у обзир Dworkinovo разликовање принципа (тј. оправдања одлуке која штити неко право) и политике (тј. оправдања одлуке која остварује одређени циљ). Упор. Ronald Dworkin: *Taking Rights Seriously*, London: Duckworth, 1977, стр. 82 и даље. О ограничењима примене дихотомије принцип-политика на област грађанске непослушности види Ken Kress и Scott Anderson: „Dworkin in Transition”, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 37, N° 2/1989: 337—351.

овом питању врло лако сложити се са Dworkinom, онда остаје спорни случај грађанске непослушности засноване на (моралном) интегритету на коме се Dworkin не задржава много, али га свакако сматра потпуно равноправним са случајем грађанске непослушности засноване на правди.

Не упуштајући се дубље у разматрање појма и правног утемељења грађанске непослушности на овом месту ће бити довољно рећи да је грађанска непослушност 1) одбијање послушности неком закону или политичкој одлуци од стране више грађана, који у једном друштву чине мањину, и који 2) као репрезентанти конзервативне конститутивне власти стају у заштиту спорним законом или политичком одлуком угрожене правде, 3) схваћене у смислу основних права човека (која су предвиђена било уставом, било ратификованим — или барем потписаним — међународним уговорима, било међународним обичајним правом), као и свих оних процедура којима се ова права разрађују и штите. 4) Улазећи у борбу за своју интерпретацију основних права човека са припадницима већине, носиоцима конституисане власти, а само у посебним случајевима и са судијама за заштиту устава надлежног суда, непослушни грађани би требало 5) да предузму акције с циљем да код већине пробуде како (а) сажаљење над њиховом спремношћу да на себе приме државну репресију, тако и (б) страх од продужавања својеврсног ванредног стања у недоглед (са крајње неизвесним исходом), па онда, у том контексту, и (с) спремност да чује и разуме све њихове аргументе.

Уставна ситуација у Југославији и Србији

Оно што одмах пада у очи када се говори о стању грађанске непослушности у Југославији и Србији (односно Војводини), јесте веома тешка уставна ситуација, која пружа лош темељ сваком покушају исказивања грађанске непослушности према неком закону или политичкој одлуци. Ни Устав Републике Србије из 1990, као ни Устав Савезне Републике Југославије из 1992. године нису израз националног суверенитета, тј. нису проистекли из уставотворне конститутивне власти југословенске, односно српске нације,⁸ већ су их октроисали припадници (сада већ бивше) Комунистичке партије (СКЈ, односно СКС). Због тога се о Југославији не може говорити као о модерној демократској уставној држави, баш као ни о Србији као модерној демократској уставној федералној јединици. Другим речима, уставни поредак Југославије и уставни поредак Србије представљају израз уставотворне конститутивне власти Комунистичке партије, чији су данашњу наследници Социјалистичка партија Срби-

---

⁸ Притом појам нације схватам у политичком смислу, као свеукупност држављања једне државе, док етничке ковогације узвјем за појам народа.

је у Србији и Демократска партија социјалиста у Црној Гори. Отуда су незадовољни грађани Југославије и Србије (односно Војводине), сучени са великим проблемима када треба да дефинишу свој однос према држави, односно федералној јединици, у којој живе.

Њихово политичко незадовољство могло би се артикулисати у три правца (који се међусобно не искључују). Прво, они могу тежити да се организују у уставотворну конститутивну власт, која би направила дисконтинуитет са постојећим уставним поретком и по први пут донела југословенски, односно српски устав као израз националног суверенитета. Друго, они могу поштовати процедуру за промену постојећих устава (одељак IX Устава Југославије и чл. 132—134. Устава Србије) и тежити да се организују у иновативну конститутивну власт. Треће, они могу прихватити улогу конзервативне конститутивне власти и штитити постојеће одредбе о основним правима човека од појединих закона и политичких одлука постојеће власти (не доводећи притом у питање њен легитимитет), користећи се правом мирног окупљања (чл. 20, ст. 1. Универзалне декларације о људским правима, чл. 21, ст. 1. Међународног пакта о грађанским и политичким правима, чл. 40. Устава СР Југославије и чл. 43. Устава Републике Србије).⁹ Овакав став би се могао правдати са два реално-политичка аргумената. Прво, незадовољни грађани могу бити свесни да немају довољно снаге да битније промене уставну ситуацију у којој живе и да је зато боље концентрисати се на поједине слабе тачке система (а то је управо „климава” уставност по критеријумима самих постојећих устава), на којима упорна и добро осмишљена акција може донети успех. Друго, незадовољни грађани не морају имати потпуну аверзију према октроисаним уставима, јер их ни носиоци уставотворне конститутивне власти нису донели баш према сопственом нахођењу, него су морали водити рачуна о испуњењу међународних услова о поштовању основних права човека. Зато се конзервативна конститутивна власт у Југославији и Србији (односно Војводини) може сасвим мирне савести посветити заштити свих оних међународно изнуђених ограничења, које су југословенске и српске власти морале себи уставно да пропишу.

Приликом тромесечног Грађанског протеста '96/97.¹⁰ због изборне краће у великим градовима Србије на новембарским изборима

⁹ Притом овде само узгред напомињем да је став 2. овог последње поменутог члана, који гласи „Слобода збора и другог окупљања грађана може се ограничити одлуком надлежног органа, ради спречавања ометања јавног саобраћаја, угрожавања здравља, јавног морала или безбедности људи и имовине”, крајње споран. Као што можемо да видимо, Устав Републике Србије уводи беспримерену рестриктивну одредбу по којој се слобода мирног окупљања може ускратити ако се њоме омета јавни саобраћај. Ту одредбу понавља Закон о окупљању грађана Републике Србије у чл. 11, ст. 1. чиме се грађанима Србије битно сужавају могућности коришћења овог основног права човека.

¹⁰ Студентски протест је трајао један месец више, али првенствено због једне „интерне” ствари: смењивања ректора, који је „колаборирао” наповреди аутономије универзитета.

1996. имали смо случај у коме је ова последња опција превагнула и, што је још битније, истрајала насупрот полицијској репресији, која је била примењивана од краја новембра до почетка фебруара (упор. податке до којих је дошао Фонд за хуманитарно право: *Под лујом*, 1997). Том приликом, грађани су одлучно и упорно устали у одбрану свог општег активног бирачког права, на доводећи (озбиљно) у питање сама правила изборне утакмице, нити изборне победе кандидата СПС-а (тамо где су они регуларно остварени). Тиме се показало да је у Србији у веома неповољној уставној ситуацији ипак могуће не само предузети један акт грађанске непослушности, него га и крунисати успехом.

Ипак, и поред тог охрабрујућег податка остају дилеме у погледу тога колико су грађани Србије свесни логике грађанске непослушности и колико ће бити у стању да је примењују у неким будућим приликама када постану незадовољни појединим политичким одлукама и законима. Неке елементе који нам могу помоћи у одговарању на то питање пружају резултати истраживања јавног мњења у Војводини, спроведеног крајем маја 1997. у организацији агенције „Scan”.¹¹

Ставови Војвођана о грађанској непослушности

У поменутом истраживању се на питање шта би човека данас најбоље могло да заштити од неправде, отприлике половина испитаника (54,9%) определила за редовне судове, под условом да доносе пресуде искључиво на основу закона. Овој опцији су склоне три четвртине испитаника са вишом и високом школом, али још увек једна четвртина бира друге одговоре. Индикативно је да се за ову опцију залаже 71,9% редовних и 78,4% повремених читалаца *Наше борбе*. Што се тиче друге половине (45,1%) испитаника, за њу се може рећи да је веома хетерогена и да преферира веома различита средства одбране од неправде, при чему је у њој једино вредно поменути оне који сматрају да судови опет треба да суде по кратком поступку, у складу са старим законом „око за око, зуб за зуб” (1,4%). Ови стари преки судови откривају највеће супротности у идеолошком склопу СРС-а и ЛСВ-а, пошто их прихвата сваки четврти присталица прве и сваки петнаести присталица друге странке. Све у свему, резултати истраживања показују веома стабилну правилност: што је нижи степен образованости то је већа тежња да се заштита од неправде тражи било у старим преким судовима, било код „поштених комуниста”, било код свемоћног вође (било у нечем другом), док са порастом образовања јача наклоност ка владавини права и

¹¹ Овом приликом се захваљујем директорки агенције Милки Пузигаћи, без које подаци о којима ће бити речи не би могли бити прибављени.

независном судству. У целини узев, може се рећи да је прихваћеност владавине права и независног судства, иако наилази на одјек код више од половине испитаника, још увек незадовољавајућа и да са своје стране показује сву дубину ерозије нашег правосуђа.

Следећа два питања која су постављена испитаницима односе се на њихову перцепцију грађанске непослушности. Грађанска непослушност је испитивана у њена два појавна облика: у облику непослушности према одређеним одлукама (поступцима) власти и у облику непослушности према закону. На питање да ли грађани имају право да мирним демонстрацијама изражавају неслагање са одређеним поступцима власти 60,3% испитаника одговара потврдно. Даљих 16,9% свој потврдан одговор условљава тиме да је у конкретном случају злоупотребљена власт и прекршен закон. Одатле се види да је врло мали број анкетираних Војвођана који у потпуности одбијају могућности да грађани мирним демонстрацијама искажу своје неслагање са одређеним поступцима власти. Њих 7,7% као разлог за то наводи угрожавање јавног реда и безбедности земље, док 5,5% иза свих, па тако и мирних демонстрација види утицај „страних фактора”. Притом се показује да постоји снажна веза између става према овом облику грађанске непослушности, с једне стране, и партијске преференције и извора информација којима испитаници поклањају највеће поверење, с друге стране. Међу присталицама ЛСВ уопште нема никога ко оспорава мирне демонстрације: 85,5% их види као опште право, а 13,2% их сматра допуштеним само у случајевима злоупотребе и кршења закона од стране власти. На другој страни, присталице СПС-а у великом броју у њима препознају угрожавање јавног реда и безбедности земље (25,6%) и резултат делатности „страних фактора” (12,2%). Равно три четвртине редовних читалаца *Наше борбе* схвата мирне демонстрације као опште право, док 45,6% испитаника који иза мирних демонстрација препознају „стране факторе”, као и 39,3% испитаника који у њима види једино угрожавање јавног реда и безбедности земље, најрађе гледа програме РТС-а.

Резултати истраживања такође показују да образовање игра веома важну улогу у перцепцији права да се мирним демонстрацијама искаже неслагање са одређеним поступцима власти. Чак 88,7% испитаника са вишим и високим образовањем прихвата ово право, док од тога само 16,3% условљава његово коришћење злоупотребом и кршењем закона од стране власти. Истом ставу је склона отприлике половина испитаника без основне школе, с тим да у другој половини једна четвртина не успева да по том питању заузме било какав став. У сваком случају, најсклонији мирним демонстрацијама су управо они који су и најкритичнији према раду судова и на прво место стављају њихову зависност од политичких моћника. То показује да је велико неповерење Војвођана у судство праћено не само високим опредељењем за њихову еманципацију од сфере политичке моћи, него и порастом свести да и они сами на том пољу морају нешто

предузети. Перцепција далеког идеала заштите од неправде преко самосталног, професионалног и независног судства иде руку под руку са релативно несметаним коришћењем средстава грађанске непослушности против тих истих политичких моћника (за које се мисли да) под контролом држе судије.

Ако се по овом питању може рећи да смо добили заиста врло јасну и кохерентну слику расположења у Војводини, сасвим другачије ствари стоје у погледу другог облика грађанске непослушности. У теорији се не прави разлика између политичке одлуке и закона као објекта грађанске непослушности, пошто и у једном и у другом случају грађани стављају на искушење демократски принцип већине. У оба случаја, грађани не постављају питање легитимитета власти, не доводе у питање то да је власт која је донела одређену одлуку или закон изабрана на демократски начин, односно да је процедура која је резултирала самом одлуком или законом била демократска. Па ипак, у нашем истраживању се показало да Војвођани праве и те како велику разлику између ова два случаја. За 28,6% испитаника закон представља демократски израз воље већине, који сваки појединац треба да поштује самим тим што је пристао на правила демократске политичке игре. Као што се може очекивати, овај став исказује скоро половина присталица СПС-а (али исто тако и барем четвртина присталица свих опозиционих странака). Даљих 19,8% испитаника догматски оспорава грађанску непослушност према закону из једноставног разлога што иза закона стоји највиши ауторитет државе, док 13,7% изједначава грађанску непослушност према закону са побуном против власти и њеним обарањем. Напослетку, само једна петина испитаника признаје да грађани имају право на непослушност према закону када је по њиховом мишљењу он неправедан, под условом да не доводе у питање демократску власт која га је донела.

Из резултата истраживања се види да виши степен образовања олакшава исказивање грађанске непослушности према закону, иако не у израженој мери. Чак и међу испитаницима са вишом и високом школом преовлађују они који сматрају да грађани не смеју да откажу послушност неком закону пошто је он демократски израз већине (29,4%), док је број оних који прихватају грађанску непослушност једва већи од просека (27,4%). Интересантно је да је код Црногораца у Војводини најразвијенија склоност грађанској непослушности према закону пошто је прихвата највећи број њих (35,9%). Међу читаоцима *Наше борбе* такође је натпросечно заступљена склоност грађанској непослушности према закону: прихвата је њих 34,4% (што је знатно више него у погледу преосталих опција). Интересантно је такође споменути да су они малобројни испитаници који су исказивали какво-такво поверење у политичке институције, посебно у судове, изражавали најмању склоност ка грађанској непослушности према закону, при чему су у највећем броју наводили аргумент да је

закон демократски израз воље већине. С друге стране, показује се да комплетно неповерење у институције политичког система само по себи не утиче битније на опредељење за грађанску непослушност према закону. Војвођани очигледно не сматрају да је суспектан политички систем довољан разлог да се исказује грађанска непослушност према законима, иако су они његов директан производ.

Напослетку, истраживањем смо желели да видимо и то на који начин Војвођани поимају људска права. Највише испитаника (40,4%) је ова права схватило на сасвим природноправни начин: као права које свако има, без обзира на устав и законе државе у којој живи. Етничке мањине су најсклоније да у људским правима виде непозитивирана природна права (Мађари 55,3%, Словаци 54,1%, Хрвати 52,6%), иако и код самих Срба ово виђење преовлађује (37,6%). Осетно мањи број њих (14,0%) је био склон да ова права схвати као позитивна права која су регулисана међународним уговорима и уставом земље у којој живе. На другој страни, 22,4% испитаника је склоно да у људским правима види обичан комад папира којим се политичари служе када је то у њиховом интересу, док је 9,6% било мишљења да се ради о обичном средству помоћу којег светске силе уцењују мале државе као што су Србија и Црна Гора. Иначе, склоност ка овом последњем одговору највише показују поново присталице СПС-а (21,7%) и пасионирани гледаоци програма државне телевизије. Од свих испитаника за које људска права нису ништа друго до средство помоћу којег светске силе уцењују мале државе, као што су Србија и Црна Гора, 41,8% најрађе гледа програме РТС-а.

Закључак

Ако бисмо сада покушали да резимирамо све што је речено, могли бисмо рећи да Војвођани данас у највећој мери хоће правну државу, која ће се темељити на људским правима схваћеним у смислу природних права, у којој ће закон бити неприкосновен и у којој ће се грађани од неправде штитити путем редовних и независних судова. Грађански протест '96/97, иако му тежиште није било у Војводини, очигледно је учинио дубок утисак на Војвођане, тако да су они данас сасвим спремни да прихвате грађанску непослушност као легитимно средство борбе против свих будућих поступака власти који би наликовали изборним махинацијама на локалним изборима новембра 1996. Ту, међутим, престаје њихова спремност на грађанску непослушност. Могућност да грађани легитимно искажу непослушност према неком закону који би био донет у регуларној демократској процедури још је увек прилично далеко од свести Војвођана. То остаје да се научи приликом неког од наредних протеста, којима по свему судећи наредне године неће оскудевати.

CIVIL DISOBEDIANCE IN VOJVODINA PROVINCE

Dr Aleksandar Molnar

Summary

The author defines civil disobedience in five characteristic components. The bad ground for any try of showing any disobedience in Yugoslavia and Serbia is very difficult constitutional situation: neither the Constitution of Serbia nor the Constitution of Federation are the expression of national sovereignty. On the basis of sociologic research the author concludes that today the citizens of Vojvodina province, to a great extent want the rule of law with independent courts, but they are not yet ready to declare legitimately their disobedience towards any law which would be passed in a regular democratic procedure.

Key words: civil disobedience, rule of law, democratic procedure, Vojvodina province, citizens.

Др Борислав Каџамаџија
 професор Медицинског факултета у Новом Саду

ПРОБЛЕМИ СУДСКОПСИХИЈАТРИЈСКОГ ВЕШТАЧЕЊА ПАТОЛОШКИХ РЕАКЦИЈА НА АЛКОХОЛ*

(Поводом једног случаја)

САЖЕТАК: Приказан је случај бруталног убиства у стању патолошке реакције на алкохол. Поводом тога аутор наводи кратак преглед судскопсихијатријске литературе о том проблему. Констатује се да клинички описи нису прецизни и јасно уобличени што изазива извесну несигурност па и конфузију код вештака психијатара. Проблем је компликован и тиме што су то махом краткотрајна и пролазна стања, па вештаци најчешће имају пред собом човека код кога је све то већ прошло и који је сада већ практично психички неизмењен. Проблем је и то што констатација патолошке реакције на алкохол обавезно собом повлачи и оцену потпуне неурачунљивости што је не ретко неприхватљиво и кривичном праву и јавности. У таквој ситуацији вештаци се осећају несигурно а свесни су и реакције правосуђа и јавности на такву експертизу. Због тога се често заклањају за постојеће школске непрецизности у описима у литератури и немају довољно стручне и друштвене храбрости да се одреде за потпуну неурачунљивост и уопште за ову дијагнозу.

Ипак, упркос свих непрецизности, заједничко је свим овим стањима то да: немају ничег заједничког са уобичајеним и познатим „пијаним” стањима него представљају стања праве психозе (душевна болест у ужем смислу) пролазног карактера. Алкохол је само провокативни фактор али прави узрочник нам још није познат.

Кључне речи: вештаци психијатри, патолошка реакција на алкохол, неурачунљивост, правосуђе.

---

* Рад примљен: 24. XII 1997.

А. С. из Крушевца се пробудио једно недељно поподне из сна, пошто је претходно ручао а пре ручка током преподнева попио извесну, неутврђену, количину алкохола (пиво). Дохватио је нож који је био у судоперу и скоро дословно одрубио главу својој жени. Две екипе вештака са укупно пет психијатара и два психолога, дале су скоро идентична мишљења: лаки степен пијанства, устао „у љутњи” (не објашњава се каквој), иначе (на тестовима!) агресивна личност — смањено урачунљив али не до битног степена. Амнезија (несећање) је „утврђено” (!?) психогена. Два покушаја самоубиства непосредно после тога и то један са доста дубоким сечењем доручја а одмах после тога скоро класични харакири — немају, по вештацима, никакве узрочне везе са урачунљивошћу.

Бранилац је тада ангажовао аутора овог чланка који је са још двојицом психијатара, специјалиста за судску психијатрију, саставио експертизу која је износила 20 куцаних страна са цитирањем стране и домаће литературе. Закључак: патолошка реакција на алкохол — потпуно неурачунљив.

Врховни суд Србије се у својој Пресуди доста опширно осврнуо на наше вештачење и образложио зашто га не прихвата: зато што вештаци нису остварили непосредан контакт са оптуженим а мишљење су дали само на основу фотокопија списа које су добили од браниоца. Уосталом, каже Врховни суд, и сами вештаци напомињу да је то недостатак њихове експертизе. Врховни суд сматра да је наша експертиза само део аргументације одбране а не може се третирати као део доказног материјала јер суд то није ни тражио.

Свестан свих ризика које скраћивање собом носи, ипак ћу морати случај да прикажем у знатно скраћеном облику.

А. С. и његова супруга су били релативно млад брачни пар без деце. Према казивању сведока може се без много колебања закључити да је то био сасвим обичан и просечан брак са оном и оноликом дозом конфликта колико се може наћи и у већини бракова. Деце нису имали због нечијег стерилитета али изгледа да то баш и није био кључни проблем. А. С. није показивао никакве знаке дисоцијалног понашања. И кривични и психијатријски досије — празни. Просечна грађанско-малограђанска породица. Однос према алкохолу и социјално и медицински у толерантним границама. У сваком случају, алкохоличар није био. Пре више година је жени опалио један шамар — и то је све од „агресивности” што је запажено. Једино пуница (!) зна за неке грубости са његове стране — наводно. Карактеристична је изјава једног сведока лекара који је био кућни пријатељ: „То се од њега није могло очекивати”, (мисли се на убиство).

Оптужени је саслушан тек сутрадан по извршеном убиству што сматрам да је можда ненадокнадиви пропуст (слично је било и са Н. Д. који је пре више година у Зрењанину удавио две девојке) јер је постојала шанса да саслушање непосредно после извршеног дела, када се помућење свести још није рашчистило а амнезија још није

наступила, да друкчију слику и више употребљивих података. Истражном судији је изјавио овако: „У једном тренутку сам се пробудио. То је било после 16 али пре 17 h. Када сам се вратио одозго (из горњег дела стана — моја примедба) знам да је било 10 мин. до 17 h. Пошто сам се пробудио устао сам, угледао сам нож на столу и узео га. То је нож са браон корицама али у сваком случају мањи од другог ножа који сам употребио за мене. Остало знате. Тешко ми је сада да кажем шта се десило али са ножем у рукама изишао сам у горњи део стана и своју жену затекао у радној соби... она је стајала поред стола и пословала око веша. Даљих догађаја се не сећам живо али сам нешто касније успео да реконструишем. Када сам видео шта сам урадио, ја сам оним мањим ножем пресекао себи вене на руци. После сам сишао у кухињу, узео већи нож, вратио се у горњи део стана и онда се убо у пределу стомака. Схватио сам да не могу да умрем. Машио сам се телефона и позвао полицију.”

Своје психичко стање после „буђења” (јер је питање да ли се то и колико уопште могло назвати буђењем!) је на више места током контакта са вештацима и судом описао: „Као да сам био робот... (аутоматизам — моја примедба) ... мислим да сам устао нагло, да сам осетио грчеве по целом телу и имао сам утисак као да је неко други у мени (дисоцијација — моја примедба) ... онда сам у судоперу видео један нож, узео сам га али не знам због чега... ја се уопште не сећам шта се горе догодило... што ми се на мах разбистрило када сам себе убо оним мањим ножем.”

Покушај реконструкције његовог психичког стања у време учињења дела је, поред уобијачених потешкоћа, које прате сваки овакав покушај, био отежан и тиме што непосредних сведока који би описали његово стање баш у време учињења дела — нема. Неки од сведока који су га тог дана пре подне видели, нису запазили ништа што би указивало на психичку измењеност. Једна сведокиња изричито каже да ништа нарочито на њему није приметила, чак се и шалила са њим. Један други сведок такође помиње најобичнију конверзацију без ичега упадљивог. Најзад сведок, који је последњи видео оптуженог и то негде око 15 h каже: „Он ми је деловао некако чудно и лично ми је на човека који је попио... то је, уствари, био мој утисак који сам стекао на основу његовог целокупног понашања овом приликом” (треба напоменути да је сведок први пут у животу срео оптуженог до чије је куће свратио из неких чисто пословних разлога). „Наш контакт је био врло кратак а сем тога, он ме није ни понудио да уђем, што би било нормално очекивати. Ово нису биле једине околности због чега сам ја закључио да је он под утицајем алкохола. Утисак сам створио на основу свеукупног његовог понашања које сада не могу да прецизније опишем.”

Овај последњи сведок дакле, доста децидирано описује психички измењеног човека. Поставља се питање шта је то овај сведок који је последњи видео оптуженог пре критичног спавања и буђења за-

право видео? Сасвим је логично да је он то приписао алкохолу а уколико је то и био узрок психичке измењености оптуженог, онда је то морала бити алкохолисаност бар средњег степена јер је мање вероватно да се алкохолисаност лаког степена, поготово на непознатом човеку, одмах примети и при кратком контакту. Остаје отворена могућност да је А. С. већ тада био у сумрачном стању па не само што се од лаика не може очекивати да то баш тако препозна и квалификује већ је питање да ли би и психијатар у тим тренуцима и при тако кратком „пословном” контакту могао да „постави дијагнозу”. У сваком случају, сведок је запазио да је оптужени психички измењен (из ових или оних разлога) већ пре спавања. Ако је то било обично пијанство, без обзира да ли лаког или средњег степена, а не сумрачно стање, онда би се после најмање једночасовног спавања — а најмање толико је оптужени после тога спавао — морало очекивати бар делимично, ако не и потпуно клиничко отрежњење а у сваком случају не такво и не толико помућење свести да се супрузи дословно одрубџи глава без икаквог схватљивог повода.

У овом случају, пре свега бије у очи *недосјтајљак схваћљивих моћива*. Ничега нема у претходном животу А. С. и његове супруге што би могло дати барем неке слабачке индиције о мотивацији за извршење дела. „Пробудио се из сна нешто љут...?” кажу вештачи психијатри — али због чега? Ко се из сна буди одједном тако љут да ножем декапитира своју жену са којом никада озбиљнијих конфликта није било? Каква је то љутња? Чиме је непосредно после сна изазвана? Шта се то могло десити да се један иначе просечан грађанин без кривичног и без психијатријског досијеа одједном претвори у крволочног монструма као из филмова страве и ужаса? И то све зато што је био мало припит и због нечега (?) љут?

Чини се да су се две екипе вештака исувише ослањале на налазе психолога и на психолошке тестове који су показивали незрелу личност пуну агресивних набоја. Али какав значај имају психолошки тестови? Новосадска судскопсихијатријска служба је, колико је мени познато, прва увела психолога у тим вештака и зато је на једном општејугословенском скупу пре доста година (стручњаци из свих крајева доскорашње Југославије) „зарадила труле парадајзе и мућкове” са отвореним негодовањем и добацивањима из публике. После су постепено сви почели тако да раде. Дакле, далеко смо од тога да не ценимо улогу и допринос психолога и психологије у судскопсихијатријским вештачењима али реч психијатра мора бити последња! Он је тај који ће у конкретном случају извршити анализу и синтезу свих скупљених података и дати коначну процену и мишљење, па тако оценити и употребну вредност тестова у датом, конкретном случају.

У психијатријској литератури је одавно познато да постоје веома различите психичке одн. психопатолошке реакције човека на попијени алкохол. Разлике могу бити и квалитативне и квантитативне. Мада је свако пијење алкохола скопчано са мањим или већим психопатолошким променама, јер то увек представља интоксикацију централног нервног система, временом се дошло до закључка да постоје мање-више очекивана реаговања на алкохол али постоје и нека неочекивана, неуобичајена реаговања.

Први тип реаговања је у начелу добро познат широј јавности и најчешће се означава у обичном говору као „пијанство”, „опијеност”, или још низом других израза од којих би неки требало да прикажу и нијансе, преливе, варијације обичне алкохолисаности и њене клиничке слике. Али још давно се дошло до сазнања да постоје и неки, додуше ретки, случајеви где онај који је попио алкохол реагује психички и психомоторно тако да то не личи ни на једно од „стандардних” стања опијености. Да то и није пијанство већ „право лудило”. Описујући ова стања у психијатријској и судскопсихијатријској литератури може се рећи да је европска литература у том погледу била знатно „напреднија” од америчке и то нарочито немачка литература (у своје време и источнонемачка и западнонемачка). С друге стране океана у Davidson-овом уџбенику судске психијатрије из 1965. године (2) се ова стања само овлаш и неразрађено спомињу да би најзад тек 1990. године Tiffany и Tiffany (7) у свом збирном реферату, прелиставши најпре европску литературу па затим и америчку, констатовали да „патолошко пијанство” постоји и да је то одређена и самостална нозолошка јединица.

Али то нам ипак није сасвим решило проблем и суштински олакшало ситуацију јер се, опет из литературе, може видети да сада већ мање-више класични опис „патолошког пијанства” (или mania a potu, или idiosyncratic intoxication итд.) не исцрпљује све појавне могућности човековог патолошког реаговања на алкохол. У Пороовој (Porot) *Енциклопедији психијатрије* (6) налазимо и опис тзв. „Елпеноровог синдрома”. Он дословно гласи: „Овај синдром који је описао Логре, редак је клинички ентитет и спада у оквир поремећаја вигилности. Одликује га непотпуно бушење са сумрачним стањем, дезоријентацијом, непрепознавање места, полуаутоматско понашање. До тог делимичног бушења по правилу долази неколико сати после претераног пијења (и пракса и литература кажу да то не мора бити „претерано” пијење — моја примедба) алкохолног пића или узимања превелике количине барбитурата. Разликује се од сомнамбулизма и, по правилу, од епилепсије. Патолошке дефенестрације су довођене у везу са овим синдромом. Његово разумевање је и даље непотпуно упркос полиграфском и физиолошком познавању ритмова будно стање — спавање”.

У свом уџбенику психијатрије из 1960. М. Блојлер (Bleuler) (1) описујући „патолошки рауш” (патолошко пијанство) дословно каже: „Дешава се да људи најпре заспе и тада се пробуде у бесу, или ако су пробудени осећају се угроженима и хватају се за нож”.

У свом чланку *Somnambulistic homicide*, Е. Podolsky (5) наводи примере из историје и то и старије и новије, где су злочини извршени или покушани у стањима сличним сну. За нас је овде од интереса случај где је један наредник војске САД задавио своју љубавницу у сомнамбулном стању и то тако што се прво напио па заспао и онда се освестио тек када је девојка већ била мртва а његове руке око њеног врата. Подолски завршава свој чланак следећим описом одн. размишљањем које би требало да послужи као нека врста дефиниције: „Сомнамбулизам је дисоцијативна реакција, то је један аутоматизам. Аутоматски покрети се одигравају у патолошком смислу а без да је субјект свестан њиховог значаја, па чак и без да је свестан да се то уопште догађа. Они немају пуну сарадњу личности. Ови аутоматски покрети не укључују заинтересованост и пажњу. Уствари, чињеница је да када су генерализовани, одигравају се уз комплетну суспензију личности. Може се тврдити да се сомнамбулистичко убиство састоји од аутоматских покрета који се одигравају у стању сна, а без да је субјект свестан њиховог значаја и циља. У таквом стању акција се одиграва испод нивоа свесне воље индивидуе. Због тога сомнамбулистичко убиство никада није вољно ни смишљено.” Из овог описа се види да аутор (Подолски) као да описује једну посебну нозолошку јединицу која има врло карактеристичну клиничку слику а може и не мора бити изазвана алкохолом.

Сви ови цитати из литературе показују, пре свега, ванредну сложеност ових стања измењене одн. помућене свести, стања сан—будност, мешање патологије и физиологије, а и то да је алкохол ту врло често проузроковач. Једино што се поуздано зна је то да без алкохола нема оваквих стања, али је прави узрок још увек загонетка и предмет бројних нагађања и хипотеза. То се има захвалити и томе што су оваква стања ретка (у томе се сви аутори слажу). У судској психијатрији је велики проблем и то што у руке вештаку или вештацима такав испитаник доспева тек када је већ све прошло и када пред собом имају психички практично здравог човека код кога онда треба ретроградно нешто установљавати а без чврстих медицинских доказа. Уствари, можемо се сложити са оним ауторима који сматрају да ова стања заправо и нису тако ретка како се мисли али да срећом већина њих пролази „безболно” или са неким мањим дисоцијалним понашањем а само један мањи део, где се догоди злочин, завршава на суду. Блојлер сматра да се оваква стања код неких могу и поновити али да се код већине јављају само једном у њиховом животу.

Из ових одломака из литературе, осим да је ствар врло компликована, може се видети и то да књишки, теоријски описи као ни казуистика нису баш чисти, јасни и прецизни а поготово то да то нису јасно заокружени клинички ентитети. Међутим у пракси се вештаци психијатри врло често сувише ригидно држе школских описа захтевајући да сви клинички услови буду стриктно испуњени — што у клиничком раду сасвим сигурно никада не чине — па да тек онда евентуално признају постојање једне од могућих патолошких реакција на алкохол. Тако, на пример, неки вештаци безусловно траже доказе о постојању тзв. „терминалног сна” јер у противном неће да признају патолошко пијанство. О тој ригидности вештака говори и Качајев (4) који каже да човек може да заспи и од превелике количине самог алкохола а не због неке посебне патолошке реакције. Као да се заборавља да су нас још на факултету учили да многе болести имају и своје атипичне и абортивне форме а баш психијатри знају данас добро како се све ендогена депресија „маскира” и прави нам дијагностичке потешкоће због својих бројних атипичних форми и субклиничких појављивања.

У нашој судскопсихијатријској архиви налази се случај П. Р. који је у по бела дана на улици ударио сасвим непознату и случајну пролазницу секиром по глави. П. Р. је упорно дисимулирао (што код судскопсихијатријских посматраника нисмо нашли ни у литератури ни у сопственој пракси). Имали смо муче док смо распетљали да је он алкохоличар, да се тих дана чудно понашао, да ипак не може свега да се добро сети а још мање може да образложи зашто је то учинио, све док завршни потез није повукао ЕЕГ који је под провокацијом алкохолом изабацио „шиљак — талас комплекс”. Клиничка слика код њега није личила ни на једно од школски и уџбенички описаних стања „под лекцијама”. Н. Д. је одједном из стања обичне алкохолисаности запао у стање јарости и задавио две девојке. Прво убиство се још некако делимично могло објаснити јер га је жртва изгледа испровоцирала (свакако не тако и толико да је убије), али друга девојка није имала никакве везе са целом ствари сем што се затекла у близини. Никаквог терминалног сна није било као ни других „школских” дијагностичких елемената.

Због тога сматрам да је погрешно insistирати на прецизности дијагноза у школском смислу те речи. Мислим да се већ и из цитата литературе које сам навео (могло би се још доста цитирати) може видети да је дијагностичко-клинички пуританизам у овим и оваквим случајевима депласиран пошто се тек у новије време јасније описују и конструишу ова стања патолошких реакција на алкохол која нису никаква „пијанства” већ праве душевне болести пролазног карактера (3). Према томе, мислим да нема потребе insistирати на томе да се ради баш стриктно и егзактно о „патолошком пијанству” са класичним описом или о „Елпенор-овом синдрому” или о „сомнамбулистич-

ком убиству” провоцираном алкохолом или о некој другој мање или више типичној или атипичној варијанти — *суштина је увек у томе да је то психолошким стање са измењеном свешћу а провоцирано алкохолом.*

Још неколико завршних коментара:

Психолошки тестови могу бити само помоћно средство. На њима се никаква психијатријска дијагноза не може градити а поготово се не може само на њих ослањати.

О самоубиству одн. покушају самоубиства после убиства постоји судскопсихијатријска литература. Сви аутори се слажу да се самоубиство покушава или и извршава само и увек после убиства вољене одн. блиске особе, супруге, љубавнице итд. У сваком случају једно збивање, један низ догађаја који су временски тако тесно повезани и извршени у тако кратком року, не могу се никако са психолошке и психопатолошке стране цепкати на парче.

При крају овог излагања мислим да се треба суочити са горком стварношћу: постављање дијагнозе патолошке реакције на алкохол повлачи аутоматски потпуну екскулпацију. Пошто већином имамо пред собом психички практично здравог човека, мере безбедности не долазе у обзир. Другим речима: убио човека — и ником ништа, иде кући слободан. Али, то организовано друштво не може да прихвати. Питање је да ли ће икада и моћи. Зато вештаци психијатри сматрају овакве случајеве просто као проклетство окренуто против њих. Доживљавају дилему и сукоб између грађанске храбрости с једне и струке с друге стране. То је још један разлог (сем што су такви случајеви ретки) што ми тек полако добијамо у литератури прецизније описе оваквих стања, па су могућности психијатра вештака да „побегне са бојног поља” и заклони се дијагностичким непрецизностима или пуританизмом прилично велике. Не желим себе да издвајам или да говорим „с висина”: у случају Н. Д. ни ја нисам имао грађанске храбрости да кажем шта мислим.

Ако правосуђе није било вољно да прихвати нашу експертизу у случају А. С., сам оптужени и његова родбина су нам преко браниоца поручили да су нам захвални што смо им барем стручно протумачили шта се то са њим дешавало у тим трагичним тренуцима јер то просечном човеку није а и не може бити јасно.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Bleuler E.: *Lehrbuch der Psychiatrie*. Springer Verlag, Berlin—Göttingen—Heidelberg, 1960, стр. 260—261.
- 2) Davidson H. A.: *Forensic Psychiatry* (second edition). The Ronald Press Company, New York, 1965, стр. 17, 264, 417.
- 3) Капамација Б.: *Форензичка психијатрија*. „Дневник” (Нови Сад) — Медицинска књига, Београд—Загреб, 1989, стр. 97—98.

- 4) Katshajev, A. K.: *Zur Abgrenzung einfachen Trunkenheit vom pathologischen Rausch*. Y: Szewczyk H.: *Der Alkoholiker*. Veb Gustav Fischer Verlag, Jenna, 1979, стр. 178—184.
- 5) Podolsky E.: *Somnambulist Homicide*. The Am. J. of Psychiat., Vol. 121, 1964, стр. 191—192.
- 6) Porot A.: *Енциклопедија психијатрије*, Нолит, Београд, 1984, стр. 130.
- 7) Tiffany L. P., Tiffany M.: *Nosologic Objections to the Criminal Defense of Pathological Intoxication: What do the Doubters doubt?* Intern. J. of Law and Psychiat., Vol. 13, стр. 49—75, 1990.

THE PROBLEMS OF PSYCHIATRIC EXPERT WITNESS BY PATHOLOGICAL REACTION TO ALCOHOL

Dr Borislav Kapamadžija

Summary

We presented a case of brutal murder in the condition of pathological reaction to alcohol. The author also gives a brief view of forensic-psychiatric literature data on this problem. The conclusion is that clinical descriptions are not precise in details which makes certain insecurity and confusion in expert witness. The problem is more complicated with the fact that these conditions mostly last for a short period of time and are transitory, so that expert witness see a man of normal psychic condition. Diagnosis of pathological reaction to alcohol automatically includes the judgement of total inaccountability which is seldom accepted both in criminal law and in public. In that situation expert witness feels insecure, being aware of the reaction of jurisdiction and public to such an expertise. That is the reason why they often are not precisely defined in literature data and have not enough professional and social courage to make the diagnosis of total inaccountability.

In spite of all these imprecisions, such conditions have some things in common: they are not common and well known condition of „drunkenness” but they present conditions of true psychosis (mental illness) with transitory character. Although we know that alcohol is only the provocative factor, the real cause of these conditions still remains unknown.

Key words: psychiatric expert witness, pathological reaction to alcohol, inaccountability, jurisdiction.

Др Јожеф Салма
 професор Правног факултета у Новом Саду

ПОЧЕТАК ТОКА ЗАСТАРЕЛОСТИ ИЗ ДЕЛИКТНИХ ПОТРАЖИВАЊА*

— Грађа поводом чл. 376. 300 —

У нашој правној пракси поставило се питање почетка тока рока застарелости потраживања из проузроковања штете. Са „случајем” ме је упознао један од наших познатих војвођанских адвоката. Радило се о томе како да се тумачи почетак тока субјективног рока застарелости изражен у речима закона „сазнање за штету и за учи-ниоца”, будући да је у датом случају Врховни суд Србије заузео рестриктивно становиште, на „штету” оштећеног, тако да је сматрао да је он одмах по проузроковању сазнао за штету (телесно оштећење), не марећи за то да у тренутку штетног догађаја штетник није знао и није могао знати висину штете (ни материјалне ни нематеријалне) нити за штетника (будући да је оштећење настало из експлозивног материјала на почетку за штетника непознатог порекла). Суд је заузео становиште да је захтев оштећеног застарео, пошто је он поднет након истека трогодишњег рока чији почетак је рачунао већ од момента када је телесно оштећење настало, пошто је према чињеничном утврђењу у датом случају оштећени за штету сазнао одмах, не губећи свест. На тражење заступника оштећеног, припремио сам овај избор литературе и судске праксе из домаћег и иностраног права и уступио га заступнику тужбе, надајући се да ће бити и од практичне користи, као аргументација, у поступку заштите законитости пред Савезним судом. Спор је на крају ипак завршен у корист оштећеног. Показало се да тужилац мора знати не само за факт

* Рад примљен: 15. VI 1997.

штете, већ и за њену висину, која је услов подношења уредне тужбе. Код телесног оштећења то је нпр. тек тренутак после завршетка поступка медицинске рехабилитације. Тужба, између осталог треба да садржи јасан петит, где спада и одређеност висине накнаде. Пре него што се стекну сви услови у погледу одређивања висине захтева и утврђивања пасивне легитимације, не би могао да почне тећи рок застарелости потраживања. У одштетном праву, неписано је правило да се спорно значење норме, разуме се, у границама правила о тумачењу, разумева у корист оштећеног. Слободан сам да систематизовану грађу на ову тему презентирам, са надом да ће као аргументација бити од користи и за друге сличне случајеве.

I. Извори из литературе и судске праксе

1. 300

Akad. prof. dr Stojan Cigoj

Komentar obligacijskih razmerjih, Veliki komentar Zakona o obligacijskih razmerjih, II. knjiga, Ljubljana, Uradni list SR Slovenije, 1984, str. 1168—1173.

Стр. 1169:

„Питање када почиње тећи застарни рок, у судској пракси је решено тако да се мора сазнати за вредности *ципейте*, што захтева од оштећеног познавање свих околности из којих се може донети сигуран закључак о висини штете. Неки писци заступају становиште да познавање конкретне висине штете није потребно; довољно је да оштећени зна све околности на основу којих је могуће установити висину штете (Јерковић Јован, *Застарелости изражавања накнаде цпейте проузроковане употребом моторног возила*, Гласник АКВ, 1979, VII—VIII, 15). Исти критериј се користи када за физичко лице одговара правно лице (Јерковић, 17). Ипак, судска пракса сматра, при томе, да застара не почиње тећи пре него што оштећени сазна за све потребне елементе за одређивање висине тужбеног захтева. Судови су заузели становиште: захтев за накнаду штете застарева у року од три године, откада је оштећеник сазнао за штету и за лице које је штету проузроковало, при чему се под појмом штете подразумева не само (сазнање за то) да је штета настала, већ и (за) то, какав је њен опсег и висина, а у погледу учиниоца, сазнање за околности према којима дужни субјект одговара за накнаду штете. Застарни рок за одштету због телесне повреде почиње тећи од тренутка када је лекар специјалиста саопштио оштећеном колике су штетне последице проузроковане радњом штетника и у ком проценту је умањена његова радна способност. (Врховни суд Југославије, Рев 79/74, од 10. V 1974, ЗСО, 1976, 196). Право на накнаду штете не

застарева пре него што је учинилац проглашен за одговорног због кажњиве радње, ако захтев зависан од утврђивања кажњивог понашања (крив. дела, нап. прев.). За почетак рока је тада релевантно претходно питање утврђено одлуком надлежног суда. (Куголац, Милорад, *Застарелост права на накнаду штете завода за социјално осигурање*, Правни живот, 1965, II, 36, 37).

(Превод са словеначког, проф. др Ј. Салма)

Ibid, стр. 1169—1170.

В. и коментар о застарелости за одштетне захтеве у виду ренте за штете које трају, како за кумулативну накнаду, тако и за сукцесивну ренту, са судском праксом, ВСВ Хрватске, 7. 7. 1980, ВСХ, Гж 2880/78, 14. 06. 1979, ПСП, 1980, 17, 55, стр. 49, ВС БиХ, Рев. 14/80, 24. 02. 1980, Адвокатура БиХ, 1980, II—III, 205. У Словенији суд је заузео становиште: одштетноправни захтев са трајним последицама не застарева све дотле док последице трају, сагласно чл. 377. и 392. ЗОО. У одштетноправним захтевима по основу трајних последица важи трогодишњи застарни рок који почиње тећи од тренутка *од када је оштећени извео или могао извести закључак о врсти и обиму трајних последица* које умањују његову животну способност. (Врховни суд Словеније, Пж 153/78, 15. 6. 1978, Правник, 1979, одл. у грађ. стварима, 304).

(Резимирани превод др Ј. С.)

2. АГЗ (АУСТРИЈСКИ ОПШТИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК)

В. Изворе: — *Kodex des Österreichischen Rechts, AÖBGB, ORAC*, F. Mohr, *Bundesministerium für Justiz*, Wien, 1991, стр. 119;

— Др Д. Аранђеловић, *Аустријски грађански законик*, II издање, Београд, Просвета, 1921, стр. 411—412;

— Др Михаило Вуковић, *Правила грађанских законика*, Загреб (и за СГЗ), в. одг. одредбе.

Пар. 1489. Свака тужба за накнаду штете застарева за три година од времена када је оштећеник за штету и за личност штетника сазнао, па било да је штета проузрокована повредом уговорне дужности или без обзира на уговор. Ако оштећеноме штета или штетник није познат или ако је она постала из кога злочинства, онда право тужбе застарева по истеку тридесет година.

Према Штубенрауховом коментару (*Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche*, Moriz von Stubenrauch, II том, Wien, Manz, 1903, стр. 957, бел. бр. 3) ове одредбе под сазнањем за штету подразумева се не само сазнање за штету као такву, већ и за њену висину. То потврђују и одлуке ВС Аустрије, *Entsch.* 9309,

5682 и 9777. Уколико је обавеза накнаде правноснажно утврђена само у основу а не и у висини, почетак тока застарелости се везује за тренутак моралноснажности међупресуде којом је основаност захтева утврђена.

(Резиме и превод, др Ј. С.)

3. BGB — ГЗ САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ НЕМАЧКЕ

Прекид тока рока застарелости

Као и у нашем праву, и према немачком праву, BGB, пар. 209 (извор: *Њемачки грађански законик, ојћи дио и обвезно право*, Институт за упоредно право, Београд, 1970, прев. др Алберт Верона, стр. 34; Jauernig, Schlechtriem, Stürmer, Teichmann, Vollkommer, *BGB, mit Erläuterungen*, Beck, München, 1979, стр. 134), пар. 209: „Застаревање се прекида, када овлашћени подигне тужбу против обвезника ради намирења или установавања захтева, ради остваривања клаузуле о извршности пресуде, или ради доношења извршне пресуде” (ст. 1, в. и ст. 2).

Наша напомена о прекиду:

Ако је тужбом из истог чињеничног основа најпре (још у року) поднет захтев за накнаду нематеријалне штете, а захтев због материјалне штете још није поднет, због тога нпр., што материјална штета у висини није у целини позната (нпр. због рехабилитације, или због школовања за други посао, etc.), прекид застаревања наступа у целини захтева тренутком подношења тужбе за део штете (неимовинска штета). То стога што је тужилац за све облике материјалне штете и њену висину сазнао тек доцније. Тужба за накнаду штете увек подразумева назначење не само основа и врсте одговорности већ и износа. — Сазнање за висину је и по нама битно за почетак тока застарелости. Упоредни законици за прекид назначују уопште тужбу. Не траже да се из истог чињеничног основа изведу сви захтеви, довољан је један који из деликта проистиче. Подношење само тог једног захтева прекида ток застаревања и за остале захтеве. Ово проистиче и из правила да се у одштетном праву, уз дужно поштовање правила о равноправности странака фаворизује оштећени. То правило, по нама има реперкусију и у материји застарелости. Свака активност оштећеног у правцу остваривања дуга у деликтном праву, макар би обухватила само део захтева на накнаду која би му припадала треба да се тумачи, као да је поднета целина захтева, те да прекида ток застарелости.

Имати у виду чл. 388. 300 (YU) који одређује да се „застаревање”... „прекида подизањем тужбе и сваком другом повериоачевом радњом предузетом против дужника пред судом или другим надлежним органом, у циљу утврђивања, обезбеђења или остварења потраживања”.

Ни овде није реч о целини захтева, већ је по среди само тужба ради остваривања потраживања. Ако је тужба усвојена у нижестепеном поступку, утолико се пре сматра да је прекид настао још од тренутка подношења тужбе коју је суд доцније (може још неправоснажно) усвојио (чл. 389/2 300).

Иначе, пар. 852 (Застарелост) BGB-а (Jauernig, *op. cit.*, стр. 923), у ст. 1. одређује да „захтев за накнаду штете настале из недопуштене радње застарева у року од три године који почиње тећи од тренутка сазнања оштећеног за штету и за личност лица одговорног за накнаду”.

(Прев. др Ј. С.)

Видимо да немачки закон говори о сазнању за лице које је одговорно за штету. То у многим случајевима остаје за оштећеног у тренутку настанка штете непознато, због различитих разлога, почев од околности под којима је штета настала, нпр. оштећеник није могао да одмах сагледа услед чије радње, а посебно пропуштања је настала штета. (Нпр. штета због експлозивне направе која је пропустом организатора војне вежбе остављена на терену за коју није оштећени одмах могао да зна чија је и ко је требао да је демонтира.)

Немачка литература (B. Ennecerus—Kipp—Wolff, *Lehrbuch des bürgerlichen Rechts*, II том, *Recht der Schuldverhältnisse*, Mohr (Siebeck), Tübingen, 1958, стр. 1006—1008, Verjährung, пар. 251), такође сматра да мора да се ради о потпуном сазнању за штету и за личност учиниоца.

Она најпре истиче да по себи није важно да је учинилац знао и за висину (обим) штете. (Ennecerus, *op. cit.*, стр. 1006, пар. 251, тач. 1. а). Али, ако је услед недопуштене радње настала штета доцније, која се у тренутку подношења првобитне тужбе није могла предвидети (нпр. због погоршања стања здравља, као нпр. пролазна болест прелази у хроничну, а доказано све као последица исте противправне радње дужника, одн. штетника), почетак рока за ту доцнију штету везује се за сазнање за њен настанак (*Ibid*, стр. 1006, in fine).

Dr. Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Band II, Besonderer Teil, 12. Auflage, Verl. C. H. Beck, München, стр. 684—687, пар. 75/V.

Стр. 687:

В.: Застарелості захтева и уговор недопуштеної коришћења правима (литература: Büning, *Die Verjährung der Ansprüche aus unerlaubten Handlungen*, 1964).

Захтев за накнаду штете због недопуштене радње је подвргнут посебном, кратком року застарелости, и у ствари застарева у року од три године почев од тренутка када је оштећени (сазнање оштећеног се третира исто као и „заступника његовог знања”, тако: BGN, NJW, 68, 988) сазнао за штету и за личност која је обавезна на накнаду; доцније од тога, међутим, независно од тога сазнања одн. сазнања за штету у року од 30 година од дана проузроковања штете.

4. OR (ШВАЈЦАРСКИ ЗАКОНИК О ОБЛИГАЦИЈАМА)

Што се тиче почетка тока субјективног рока застарелости потраживања из деликтне штете швајцарски Законик о облигацијама (в. *ibid.*, са предговором Михаила Константиновића, Институт за упоредно право, СА, Београд, 1976, стр. 25, чл. 60/1), решење је исто, — истина, вреди за неимовинску штету — почиње тећи од дана сазнања за штету и за учиниоца, с тим да је рок краћи, износи годину дана. Али је одређено (као и у нашем ЗОО-у, чл. 377) да ако је штета настала проузроковањем истовременог кривичног дела, рок застарелости за кривично гоњење (уколико је дуже од грађанско-правног рока застарелости) важи и за грађанску тужбу.

Према становишту швајцарске литературе (в. нпр., Dr. Theo Guhl, *Schweizerische Obligationenrecht*, 7. изд., Schulthess, Zürich, стр. 177—178, V/2) за *деклараторан* захтев није битно сазнање за висину штете, тј. промптно назначење износа штете, износ се може доцније назначити употпуњењем или преиначењем тужбе. Према становишту Савезног суда, битно је да је оштећени знао за битне елементе његове штете. Но он свој захтев не може прецизирати све дотле док није сазнао за тачан износ штете, нпр. трајање његове пролазне неспособности за рад, проценат његове трајне (по рехабилитацији преостале) инвалидности. Тако нпр. у једној одлуци Савезног суда је одређено, да ако је услед телесне повреде дошло до штетних последица и то сукцесивно, једна по једна, најпре ће се сазнати по завршетку лечења за износ трошкова лечења, а затим за износ изгубљене зараде за време лечења, а потом за меру трајног инвалидитета, тако да рок застарелости почиње тећи за одговарајуће захтеве почев од сазнања за сваки од ових штета, нпр. од дана када је лекар установио својим налазом трајну инвалидност (BGE, *Amtliche Sammlung der Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichtes*, 74 II 30, 89 II 402, 96 II 39). Према пракси Савезног суда „сазнање за одговорно лице” је од истог значаја као и сазнање за проузроковача штете, уколико се та два субјекта у конкретном случају разликују, тј. ако личност учиниоца и одговорног лица нису идентични (нпр. у случају налога, сазнање за налогодавца, сазнање за власника ствари услед чијег је дејства наступила штета, и сл.). Тада за почетак рока застарелости је битно не само сазнање за непосредног проузроковача и већ и (по

правилу доцније) време сазнања за одговорно лице (Guhl, *op. cit.*, стр. 178).

(Резиме и превод: др Ј. С.)

В. и чл. 2262. француског *Code civil*-а (трогодишњи рок застарелости). Није одређен почетак. В. *Petit codes Dalloz, Code Civil, soixante-quatorzième édition, Jurisprudence générale Dalloz, Paris, 1974—1975*, стр. 1110—1111, као и праксу на стр. 1111, под тач. 10.

II. Закључак

Почетак субјективног рока застарелости захтева за накнаду штете проузроковане грађанским деликтом везује се према готово јединственом ставу домаћег и упоредног законодавства, теорије и судске праксе, за сазнање за штету с једне стране (уз, са тим кумулативно) сазнање како за личност учиниоца, одн. ако је она одвојена од личности одговорног лица — тако и за личност одговорног лица. Већина анализираних извора стоји на становишту да се под сазнањем за штету треба подразумевати не само факт сазнања за оштећење (нпр. телесно оштећење, телесну повреду), већ и за њен обим, одн. висину. Висина штете се често сазнаје тек знатно доцније, када се заврши поступак рехабилитације (лечења). То вреди најчешће једнако и за неимовинску штету, мада више за имовинску штету. У односу на време сазнања за повреду од тога се доцније (по завршеном лечењу, одн. давањем коначног налазе лекара специјалисте о степену оштећења) сазнаје за разне врсте материјалне штете (трошкови лечења, изгубљена зарада за време лечења, трошкови преквалификације, сазнање износа зараде на новом послу што је значајно за израчунавање sukcesивне или кумулативне ренте за изгубљену зараду). Без прецизног познавања дефинитивних основа и висине штете не може се поставити захтев ни у погледу основа ни у погледу висине ни у погледу врсте штете, што иначе тужба за накнаду штете изискује. Отуда се некада *volens-nolens* оштећеник налази у ситуацији да захтев постави тек знатно доцније од времена сазнања за телесну повреду. Због тога не би требало да буде преклудиран уским тумачењем појма „сазнања за штету”. Тужилац додуше може прекинути ток застарелости деклараторним утужењем основа, али то често није могуће. Уколико је дошло до погоршања стања здравља оштећеника (уз доказивање узрочне везе између штетникове радње и тог погоршања), почетак тока рока за штете погоршања почиње тећи тек од сазнања за погоршање и за „штету погоршања”. Неке штете се одмах не могу предвидети (трошкови лечења), већ само претпоставити, etc.

Треба имати у виду да и утужење било кога од видова штете указује на активан однос оштећеног према свом праву на накнаду

штете не само у погледу утужене врсте штете него и у погледу осталих штета. Отуда, рокови о застарелости, по мом уверењу (на основу правила о фаворизацији оштећеног) се *ипрекидају* у тренутку подношења тужбе и за остале (још неутужене) захтеве. Али, и због тога што тужилац још није могао да сагледа све врсте и износ штете, будући да неки од њих још нису ни настали. Штета у виду изгубљене зараде (сукцесивна или капитализирана рента), по својој природи се не може утужити одмах по телесној повреди, већ тек знатно касније, по сазнању за све чињенице од утицаја на износ накнаде (ради могућности поређења између зараде пре телесног оштећења и после утврђивања степена радне неспособности, одн. зараде на евентуалном новом послу, а тиме и исказивања стварног губитка у заради).

Апсолутни и објективни рок застарелости потраживања из деликта је према ЗОО одређен у трајању од 5 година од дана настанка штете (376/2). Субјективни рок се мора „*пласирати*“ у том дужем, објективном року („у сваком случају ово потраживање“, тј. потраживање накнаде проузроковане штете, застарева за пет година од када је штета настала).

У случају да је грађанским деликтом истовремено учињено и кривично дело (нпр. ако би у датом случају пропуст организатора војне вежбе у погледу одлагања употребљеног опасног материјала услед чијег дејства — експлозије, а без кривице оштећеног дошло до настанка штете био инкриминисан и кривичним прописима), захтев за накнаду штете би застаревао тек по истеку рока предвиђеног за кривично гоњење (чл. 377/1 ЗОО).

Да је сазнање за опсег штете битно за почетак тока застарелости захтева за накнаду деликтне штете, поред наведених одлука доказују и следећи ставови врховних судова: ВСХ, Гз 90/1979. од 27. 12. 1979, Псп, 1980, 17, 79, стр. 65, *ibid*, Пж 304/1979, од 3. 4. 1979, Псп, 1979, 16, 276, стр. 104; Савезни суд, Гзс 25/1977, од 26. 5. 1977; Врховни суд Југославије, Рев. 214/68, 21. 11. 1968, ЗСО, 1968, 400; Врховни суд Југославије Рев. 135/68. од 17. 7. 1968, ЗСО, 1968, 408 (застарелост тече по оздрављењу); Врх. суд, Нови Сад, Гз 998/67, Гласник 1966, XII, 26 — застарелост тече када је штета консолидована и у последицама је добила облике коначног стања; Врховни привредни суд, П 49/66. од 18. 5. 1966; Наша законитост, 1966, 526, треба код почетка тока застарелости имати у виду не само сазнање за учиниоца већ и сазнање о опсегу штете. У погледу двојства учиниоца и одговорног у вези застарелости, в. ВСС, Гж 2784/61.

Важнија домаћа литература: др Арсен Чубински, *Застарелост у грађанском праву*; Рупнер, Јосип, *Застара и ипрекид одицијейној захтјева*, Мјесечник, 1938, 385, 416; Кошутин Мирко, *Застара по аустријском приватном праву*, Мјесечник, 1988, 17, 73, 138, 210, 226, 327, 393; Матић Богдан, *Нека ишњања о застарелости*, Гласник, 1956, XI, 1; Гичић Зоран, *Застаревање захтјева*, Гласник, 1967, III, 2; Базала Бранко, *Ипрекид и сиречавање застаревања иоипраживања накнаде ироузроковане шћейте*, Одвјетник, 1961, 245.

Зоран Башић
адвокат у Новом Саду

ПРИТВОР У ПРАКСИ ОКРУЖНОГ СУДА У НОВОМ САДУ ЗА ПЕРИОД ОД 1992—1993. ГОДИНЕ*

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Овај рад није усмерен на теоријску обраду притвора, нити има амбиција да се бави актуелним питањима притвора. Предмет нашег интересовања је притворска пракса. Ова практична оријентација подразумева приказ практичне примене одредаба ЗКП о притвору, ставова и тенденција изражених у пракси, као и указивање на грешке приликом примене тих одредаба.

Пре анализе резултата истраживања, које је, у те сврхе, спроведено у Окружном суду у Новом Саду, неопходно је, о самом истраживању, напоменути следеће. Временски период обухваћен истраживањем представља време од 01. 01. 1992. године до 31. 12. 1993. године. Истраживање се односи на притвор, који је, у општем кривичном поступку, одредио суд, а не и на посебне поступке, нити на тзв. полицијски притвор. Притвор је посматран посебно у фази истраге, а посебно након предаје оптужнице суду, односно након подизања оптужнице, све до окончања главног претреса, односно изрицања првостепене пресуде, док његова судбина није праћена након овог момента. Најзад, истраживање се односи на испитивање следећег: 1) утицај тежине кривичног дела на притвор, 2) утицај старосне доби на притвор, 3) законски основи за притвор (из чл. 191. и чл. 300. став 2. ЗКП), 4) трајање притвора у посматраним деловима поступка и 5) број лица која су формално-правно неосновано лишена слободе.

У посматраном периоду (од 01. 01. 1992. до 31. 12. 1993. године) у Окружном суду у Новом Саду било је укупно 322 притворска

* Рад примљен: 17. II 1997.

предмета у фази истраге, а 231 након подизања оптужнице. Истраживањем је обухваћено око 80% ових предмета (77,95% истражних списа и 80,09% предмета након подизања оптужнице), тачније 251 из истраге и 185 након подизања оптужнице. Преосталих 20% притворских предмета остало је ван домашаја истраживања из разних разлога, углавном оних техничке природе. Но, и поред тога истраживање нам, углавном, пружа довољан број података за коментар који следи. Наравно, непотпуност даје основа за изврстан степен резерве. Добијени подаци се свакако могу сматрати просечним стањем ствари, док се могућност појаве екстремних случајева, у предметима који нису посматрани, не може искључити. На тај начин смо остали ускраћени за неки занимљив случај, док се за статистичке податке, чини се, можемо чвршће држати, јер да је истраживање и било потпуно они би износили за који проценат више или мање, што није од великог значаја.

Ваља напоменути да је у овом периоду, у посматраним случајевима, у фази истраге било притворено 351 лице, а након подизања оптужнице, рачунајући ту и лица која су била у притвору до контроле притвора поводом подизања оптужнице (чл. 265. ЗКП) и том приликом из њега пуштена, 265 лица. При томе, уколико посматрамо одлучивање о притвору за једно лице као засебно решење, може се рећи да је посматрано 561 у фази истраге и 445 након подизања оптужнице правоснажних решења о одређивању, продужењу и укидању притвора.

Као што је речено, а због знатних разлика у одредбама ЗКП, а стога и у практичној примени тих одредаба, сасвим одвојено су обрађени подаци о притвору за фазу истраге и подаци о притвору након подизања оптужнице.

1. КРИВИЧНО ДЕЛО И ПРИТВОР

Број кривичних дела за која се терете притвореници приближно је једнак у фази истраге и након подизања оптужнице, с тим што је нешто више у истрази.

Најзаступљенија су кривична дела против имовине, у фази истраге 236, а након подизања оптужнице 203. Од тога на првом месту стоји кривично дело тешке крађе из чл. 166. КЗРС (144 у фази истраге и 98 након подизања оптужнице), затим следе кривично дело разбојништва из чл. 168. КЗРС (42 у фази истраге и 34 након подизања оптужнице) и кривично дело тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва из чл. 169. КЗРС (34 у фази истраге и 30 након подизања оптужнице). Значајније место заузимају још и квалификовани облици кривичног дела преваре из чл. 171. став 2, 3. КЗРС (13 у фази истраге и 25 након подизања оптужнице).

Друга по заступљености је група кривичних дела против живота и тела, што износи 57 у фази истраге и 56 након подизања оптужнице. Од тога највећи је број кривичног дела убиства из чл. 47. ст. 1. КЗРС (24 у фази истраге и 18 након подизања оптужнице), кривичног дела убиство у покушају из чл. 47. КЗРС у вези чл. 19. КЗРСЈ (21 у фази истраге и 12 након подизања оптужнице) и квалификованих убистава из чл. 47. став 2. КЗРС (9 у фази истраге и 10 након подизања оптужнице).

Трећа по реду је група кривичних дела против достојанства личности и морала, 26 у фази истраге и 20 након подизања оптужнице. Од тога далеко највећи је број кривичних дела силовања из чл. 103. КЗРС (18 у фази истраге и 14 након подизања оптужнице), док преостали број у приближно једнакој размери заузимају остала кривична дела из ове групе која су у разматраној пракси заступљена (чл. 104, 105, 106, 109. и 110. КЗРС).

Посебно, ваља напоменути да је релативно велики и број кривичних дела из чл. 33. став 3. ЗОМ (10 у фази истраге и 13 након подизања оптужнице), као и кривичних дела из чл. 245. и 246. КЗРС (12 у фази истраге и 5 након подизања оптужнице). Остала кривична дела за која се терете притворена лица заступљена су следећим редом: кривична дела против јавног реда и правног саобраћаја (4 у фази истраге и 10 након подизања оптужнице), једнак број имају кривична дела против слобода и права човека и грађанина са кривичним делима против службене дужности (6 у фази истраге и 7 након подизања оптужнице), кривична дела против безбедности јавног саобраћаја (5 у фази истраге и 3 након подизања оптужнице), кривична дела против брака и породице (1 у фази истраге и 1 након подизања оптужнице) и на последњем месту стоји кривично дело из чл. 24. Закона о јавном реду и миру (1 у фази истраге и ниједно након подизања оптужнице).¹

¹ На овом месту приказан је утицај кривичног дела на притвор у квантитативном погледу. Тако, овај преглед има релативан значај.

Ван оквира граница ових истраживања, прегледом уписника, а у истом суду и за исти временски период извршен је увид у сва кривична дела, и притворска и она која то нису. Свака врста кривичних дела посматрана је сама за себе, те је успостављен бројни односно процентуални однос између притворских и непритворских кривичних дела у оквиру исте врсте. Тако смо добили и слику о утицају кривичног дела на притвор у квалитативном погледу. Он је, уз неке изузетке које ћемо овде истаћи, приближно једнак горе приказаном. Према овом истраживању, кривична дела против имовине не заузимају тако значајно место. Како у фази истраге, тако и након подизања оптужнице, од свих кривичних дела ове врсте притвор је одређиван у мање од 50% случајева. Затим, ово истраживање показало је да највећи утицај на притвор имају кривична дела против слобода и права човека и грађанина. Код ове врсте кривичних дела, мада их је релативно мали број, притвор је одређиван у 100% случајева. Значи, за свако кривично дело ове врсте можемо рећи да је било и притворско. За остале врсте кривичних дела може се рећи да имају приближно једнак утицај на притвор, како по горњем истраживању, тј. квантитативно посматрано, тако и у квалитативном погледу.

На овом месту, обзиром на изнесене податке, на питање, да ли тежина кривичног дела може имати и да ли има утицаја на притвор морамо дати потврдан одговор. То је свакако случај ако се ради о основу за притвор код кога тежина кривичног дела, која се огледа у висини прописане казне за то дело, представља један од услова за примену тог основа (чл. 191. став 1. и чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП). Код оних основа где тежина кривичног дела није објективан услов за одређивање притвора иста може имати утицаја на притвор, јер како смо приметили, а имајући у виду и општу структуру криминалитета, притвор је најчешће одређиван код тежих кривичних дела.

2. СТАРОСНА ДОБ И ПРИТВОР

Старосна доб притвореника, према нашем истраживању (види табелу II) иде силазном путањом, од притвореника са навршеном 21. годином живота ка старијим особама, до навршене 45. године живота. При томе број притвореника се смањује, идући од младих према старијим особама, а у овим оквирима, док је број млађих пунолетних лица и лица која су навршила 46 и више година живота најмањи.

Тако, на први поглед, чини се да лица старија од 46 година и млађа пунолетна лица уживају извесну привилегију, те да се према њима притвор одређује у ретким случајевима, а да, напротив, за остала лица, у изнесеним оквирима, важи правило да што су млађа то је већа вероватноћа да ће према њима бити одређен притвор.

Међутим, међу списима Окружног суда у Новом Саду пронашли смо једно решење о притвору у чијем образложењу се помиње старосна доб као околност која утиче на одлучивање о притвору, и то супротно закључцима на које нас наводе резултати статистичког дела истраживања. Ради се о решењу бр. К. 50/93. од 28. 04. 1993. године. Као разлози због којих је веће из чл. 23. став 1. ЗКП, у овом случају, укинуло притвор према оптуженима, поред промене правне квалификације дела, од стране поступајућег заменика јавног тужиоца, у оптужници у смислу гоњења за блаже дело него што је то првобитно био случај, у образложењу поменутог решења стоје и следећи наводи: „Имајући у виду старосну доб оптужених, као и чињеницу да оптужени Г. и Ц. до сада нису осуђивани, а оптужени Г. је осуђиван 1985. године, тако да постоји, тј. нема континуитета у вршењу кривичних дела, а поред свега, имајући у виду и време које су оптужени провели у затвору од 08. и 18. децембра 1992. год., оценио је да више не стоје разлози због којих је притвор према оптуженима био одређен, односно последњи пут продужен, тј. да нема бојазни да би оптужени боравком на слободи могу наставити са вршењем оваквих или сличних кривичних дела, с обзиром да је кривични поступак још увек у току, то је уважен предлог бранилаца оптужених и притвор према оптуженима је укинут”. За овакво ре-

шење суда, пре свега, можемо захвалити промени правне квалификације дела у оптужници. Од великог значаја је и ранија неосуђива-ност односно дисконтинуитет у вршењу кривичних дела за једно лице. Међутим, нема сумње да је одређени утицај, а у склопу свих ових околности, на поменуто решење извршила и старосна доб оптужених — у моменту доношења овог решења. Један оптужени је имао 22 године, други 26 година, а трећи 29 година старости. Уз то, а и у вези њихове старосне доби, на укидање притвора према оптуженима одређени утицај извршила је чињеница да су у притвору провели дуже времена (више од 4 месеца).

Према изложеном случају, супротно закључку који нам намећу статистички подаци, а обзиром да је у том случају реч о лицима од 22, 26 и 29 година старости, ваљало би закључити да је притвор према млађим лицима пожељно одређивати и продужавати у што мање случајева.

Уколико супротставимо претходна два закључка, а уз уважава-ње свих осталих података добијених истраживањем, те чињенице да је горе изнесени случај једини пронађени у коме се, у вези решавања о притвору помиње старосна доб, као и логичне претпоставке о већем броју починилаца кривичних дела који одговарају старосној доби најчешће притвараних, можемо извести следећи закључак. Старосна доб има одређеног утицаја на притвор. Он се састоји у тежњи да се млађе особе, а нарочито млађа пунолетна лица, као и старије особе (преко 45 година старости) што мање притварају или што краће држе у притвору. Међутим, тај утицај је изузетно мали. Он долази до изражаја када су остале околности, битне за одлучивање о притвору, таквог карактера да стављају суд у недоумицу. Тачније, у наведеном смислу, старосна доб је аргумент који може превагнути при одлучивању о притвору када према осталим околностима аргументи за и против притварања одређеног лица стоје у равнотежи, притвор, по њима, може али и не мора бити одређен односно продужен.

3. ЗАКОНСКИ ОСНОВИ ЗА ПРИТВОР

Укупан број употребљених законских основа за притвор, у разматраној пракси Окружног суда у Новом Саду, износи за фазу истраге 686, а након подизања оптужнице употребљено је 417 различитих основа. У фази истраге најзаступљенији је основ из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП (52,04%), а затим следе основ из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП (22,01%), основ из чл. 191. став 2. тачка 1. ЗКП (15,60%), основ из чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП (7%) и последњи је основ из чл. 191. став 1. ЗКП (3,35%). Након подизања оптужнице однос употребљених основа је нешто другачији. Најзаступљенији је основ из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП (45,33%), а потом следе основ из чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП (27,10%), основ из чл. 191. став 2.

тачка 1. ЗКП (19,18%), основ из чл. 191. став 1. ЗКП (7,19%), основ из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП (0,96%) и као последњи основ из чл. 300. став 2. ЗКП (0,24%) — (Подаци из табеле III).

Оваква структура основа за притвор, у судској пракси, узрокована је разним околностима. На овом месту сагледаћемо већину тих околности путем анализе практичне примене сваког основа посебно.

а) Основ за притвор из чл. 191. став 1. ЗКП

По закону, „притвор ће се увек одредити против лица за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело за које је у закону прописана смртна казна”, осим „ако околности указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне” (по чл. 42. тачка 1. КЗСРЈ), када се притвор не мора одредити.

Према важећем Кривичном законодавству смртна казна је прописана за два кривична дела, и то за квалификована убиства из чл. 47. став 2. тачка 1—6. КЗРС и за тешке случајеве разбојничке крађе и разбојништва из чл. 169. став 2. КЗРС. У пракси Округног суда у Новом Саду, међу посматраним случајевима било је, према захтеву за спровођење истраге 9 случајева (са 9 окривљених) квалификованих убиства из чл. 47. став 2. КЗРС и једно кривично дело тешких случајева разбојничке крађе и разбојништва из чл. 169. став 2. КЗРС (са 3 окривљена), док је према оптужници било 10 случајева (са 10 окривљених) квалификованих убиства из чл. 47. став 2. КЗРС и без кривичних дела тешких случајева разбојничке крађе и разбојништва из чл. 169. став 2. КЗРС. Од тога, у фази истраге је притвор одређиван, продужаван по чл. 191. став 1. ЗКП према 7 окривљених, док је према преосталих 5 окривљених одређиван и продужаван по другим основима (за четворицу по основима из чл. 191. став 2. тачка 2. и 4. ЗКП заједно, а за једно само по основу из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП). Међутим, и за тих 5 окривљених притвор је постао обавезан након подизања оптужнице. Након подизања оптужнице за 9 окривљених је притвор продужаван по чл. 191. став 1. ЗКП, а за једно лице је укинут али по предлогу за изрицање мере безбедности.

Према томе, можемо рећи да је, теоријски и практично, учешће овог основа зависно од броја кривичних дела за која се према закону може одредити. Уз то, чини се нелогичним да се већ при одређивању притвора, у фази истраге, код наведених кривичних дела, уколико су наведена у захтеву за спровођење истраге, може обавезан притвор претварати у факултативан, као што је то у истраженој судској пракси учињено према петорици окривљених. Наиме, у тренутку када одређује притвор истражни судија не може поуздано ценити околности случаја, а још мање наћи да оне указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне од смртне. То стога, јер он истрагу тек треба да спроведе, а тако и испита

околности датог случаја. У моменту одређивања притвора њему на располагању редовно стоји само исказ окривљеног и подаци из кривичне пријаве, као и још неки, евентуално, обезбеђени докази. Да то није био случај не би могао стајати притвор по чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП јер би отпао по ставу 3. овог члана.

Даље, у посматраним предметима, међу лицима притвореним по основу чл. 191. став 1. ЗКП било је три лица која нису, у моменту притварања навршила 21 годину живота. Већ је речено да за притвор по основу чл. 191. став 1. ЗКП мора бити испуњен услов у погледу кривичног дела, да је за кривично дело због кога се води кривични поступак односно за које постоји основана сумња да га је учинило лице против којег се води кривични поступак, у закону прописана смртна казна да би се могао тј. морао одредити притвор. За ова три лица овај услов је испуњен (сви су се теретили за кривично дело из чл. 47. став 2. КЗРС). У чл. 191. став 1. ЗКП даље стоји да „ако околности указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне (члан 42. тачка 1. КЗРС), притвор се не мора одредити”. Ове околности, у конкретним случајевима, нисмо испитали и о томе не можемо изнети мишљење. Међутим, у чл. 2а став 2. КЗРС стоји: „Смртна казна не може се изрећи лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 21 годину нити бременитој жени”. Ако се ова одредба стави у везу са чл. 191. став 1. ЗКП, нужно се намеће закључак да ако, у конкретном случају, могућност изрицања блаже казне од смртне искључује обавезност притварања тим пре га искључује и немогућност изрицања смртне казне. Стога сматрамо да је притвор за ова три лица неправилно одређен по чл. 191. став 1. ЗКП. „За окривљеног није свеједно да ли ће притвор бити одређен као обавезан или као факултативан.”² Тако, не можемо прихватити ни образложење које се даје у решењу већа Окружног суда у Новом Саду број Кв. 321/92. од 09. 10. 1992. године. У њему стоји: „Окривљеном се оптужницом ставља на терет да је извршио кривично дело убиства из чл. 47. став 2. тачка 4. КЗРС, дакле кривично дело за које је по закону прописана и смртна казна. Окривљени је млађе пунолетно лице, међутим без обзира на ову чињеницу, имајући у виду исказ вештака С. Б. специјалисте неуропсихијатра, а посебно околности везане за начин извршења кривичног дела, дакле, чињеницу да је окривљени на оштећеног најпре бацио ручну бомбу, а након тога му још нанео и 16 убода бритвом у грудни кош и пет секотина у пределу врата, ово веће налази да окривљеног и надаље треба задржати у притвору. На основу свега изложеног, а како и даље стоје разлози за одређивање притвора

² Проф. др Тихомир Васиљевић—проф. др Момчило Грубач, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Савремена администрација, 1990, стр. 260.

предвиђени у чл. 191. став 1. ЗКП-а, ово веће је решавајући на основу чл. 265. став 2. ЗКП-а одлучило као у изреци”.³

³ Решење питања које је овде разматрано зависи од одговора на једно питање општијег карактера. Наиме, да ли је у чл. 191. став 2. ЗКП-а, поред обавезног, садржан и факултативан притвор. У случају потврдног одговора (позитивно тумачење), он би постојао „ако околности указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне”. Тако би се у том случају, а према овом тумачењу, притвор одређивао односно могао би се одредити (факултативан је) само по чл. 191. став 1. ЗКП-а. По позитивном тумачењу, горе критиковане одлуке су ваљане, а њихова критика неоснована. Уколико се, међутим, на ово питање да негативан одговор (негативно тумачење), „ако околности указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне”, не би се могао одредити притвор по основу чл. 191. став 1. ЗКП-а, већ би то било могуће само на основу става 2. овог члана, разуме се, уколико суд утврди да стоји неки од основа из тачке 1—4, става 2. чл. 191. ЗКП-а. По негативном тумачењу горе критиковане одлуке нису ваљане, а њихова критика је оправдана.

На овом месту можемо констатовати да су мишљења око овог питања и у кривично-правној теорији и у пракси подељена, те да било позитивно било негативно тумачење овог члана у наведеном смислу може, свако за себе, у одредби чл. 191. ЗКП-а пронаћи своје оправдање. Уз ову констатацију, да уколико се ЗКП односно наведена његова одредба посматра изоловано, прихватљива су оба тумачења.

Наше опредељење за „негативно тумачење” овог проблема потиче од следећег схватања. Уколико се појаве проблеми око тумачења неке одредбе закона зато што се она може двојачко тумачити, због непрецизне формулације коју тај закон садржи, а одредба се односи на основне слободе и права грађана, тада треба поћи од основног закона земље, Устава СРЈ. Основно опредељење Устава СРЈ је да он начелно и у правилу гарантује основне слободе и права човеку и грађанину, она су по Уставу СРЈ неприкосновена, док се за изузетке од овог правила оставља да их прецизније уреди закон. Како у нашем случају закон није прецизан то треба поћи од начелног опредељења Устава СРЈ и наведену законску одредбу тумачити онако како је то повољније за окривљеног.

„Позитивно тумачење” је неповољније за окривљеног јер полази само од прописане казне. Ако је за дело прописана смртна казна притвор се може одредити само по основу чл. 191. став 1. ЗКП-а, јер уколико, у конкретном случају, не постоје околности које „указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне” притвор ће се увек одредити, он је обавезан, а уколико суд нађе да те околности постоје притвор се не мора одредити, али може. У том случају и тај (факултативан) притвор се одређује односно може се одредити по чл. 191. став 1. ЗКП-а. Тако се оставља суду да арбитрерно, по свом нахођењу, одлучује о основним слободама и правима човека и грађанина, јер према „позитивном тумачењу” нема никаквих услова који треба да одреде судију да ли ће одредити притвор или не, он га одређује по чл. 191. став 1. ЗКП-а, као факултативан, ако нађе да је то целисходно.

„Негативно тумачење” је свакако повољније за окривљеног, јер, према том тумачењу, уколико се и поред прописане смртне казне, у конкретном случају, појаве околности које „указују да се ради о случају за који закон прописује могућност изрицања блаже казне”, не долази у обзир одређивање притвора по основу чл. 191. став 1. ЗКП-а, већ се у том случају разматра постојање основа из става 2. овог члана, па тек ако они стоје одређује се притвор по основу чл. 191. став 2. ЗКП-а, као факултативан. Значи, према „негативном тумачењу” не постоји арбитрерност о којој је реч ако се узме „позитивно тумачење”. Суд је у описаној процесној ситуацији везан условима из чл. 191. став 2. тачке од 1—4. ЗКП-а. Ако неки од тих основа стоји притвор ће се одредити по неком од њих, док ако ни они, у конкретном случају, не стоје притвор неће бити одређен. Према томе, „негативно тумачење”, према коме не постоји факултативан притвор у чл. 191. став 1. ЗКП-а, је повољније за окривљеног и по нашем мишљењу правилно.

Најзад, можемо констатовати да притвор који је одређен односно продужен по овом основу тешко бива укинут. У свим посматраним случајевима, притвор одређен по овом основу трајао је до подизања оптужнице, односно до изрицања првостепене пресуде.

б) Основ за притвор из чл. 191. став 2. тачка 1. ЗКП

По овом основу притвор се може одредити према лицу за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело, а не постоје услови за обавезан притвор, „ако се крије или ако се не може утврдити његова истоветност, или ако постоје друге околности које указују на опасност од бекства”.

У пракси је овај основ, будући да служи остварењу чисто процесних циљева, обезбеђењу присуства окривљеног, у односу на заступљеност осталих основа заступљен у релативно малој мери.

Околности које, у пракси, узрокују његову употребу при одређивању или продужењу притвора су код прва два разлога из овог основа довољно јасне. Први разлог, ако се крије, може бити задовољен како у случају када је окривљени стварно недоступан органима гоњења (тада се уз одређивање притвора наређује и издавање потернице), тако и у случају када окривљени покуша бекство, али у томе не успе. Тада се одређује притвор, јер окривљени се крио, али у томе није до краја и успео. Други разлог, ако се не може утврдити његова истоветност, исцрпљују радње усмерене на прикривање идентитета окривљеног, од којих је у пракси најчешће лажно представљање путем лажних исправа (као што је нпр. у образложењу решења Окружног суда у Новом Саду бр. Кв. 38/92. за одређивање притвора по овом основу наведено: „Окривљени Ф. Б. се органима гоњења и истражном судији овог суда лажно представио као Г. С., користећи се очигледно лажном путном исправом”).

Друге околности које указују на опасност од бекства, као трећи разлог за одређивање и продужење притвора по овом основу, исказују се на разне начине, а у конкретном случају најчешће се наводи више таквих околности одједном. Ове околности можемо сврстати у три групе: 1) оне које показују везаност односно неvezаност одређеног лица за одређено место или територију, 2) оне које показују спремност одређеног лица да изврши бекство и 3) остале околности.

1) Међу околности које показују везаност односно неvezаност одређеног лица за одређено место или територију можемо сврстати, пре свега, држављанство. Јасно је да за стране држављане постоји нарочито повећана опасност од бекства, те стога за њих ваља одредити притвор по овом основу (запазили смо да је у Окружном суду у Новом Саду након подизања оптужнице притворено 7 странаца). Затим, за избеглице и друга лица која имају пребивалиште ван граница СРЈ притвор је редовно одређиван по основу опасности од

бекства. Исто важи и за лица која на неки други начин могу наћи сигурније уточиште ван граница СРЈ (на пример, у решењу истражног судије Окружног суда у Новом Саду број Кри 620/92. стоји: „Окривљени В. Л. је лице које у Бугарској поседује разне ноћне клубове, има уложен свој новац и пословне везе у тој земљи, па с обзиром на ту чињеницу, суд налази да би боравком на слободи постојала опасност од бекства овог окривљеног”. У једном другом предмету истог суда (К. 39/93) према једном окривљеном одређен је притвор због опасности од бекства, јер има сина са пребивалиштем у Мађарској. Следећа околност која указује на опасност од бекства из ове групе је чињеница да одређено лице нема стално место пребивалишта или боравишта. Најзад, ако односно лице није запослено или није засновало породицу, тј. нема породичних обавеза, то су, такође, околности које указују на опасност од бекства, јер из тих разлога окривљени се не би могао односно не би морао задржати на једном месту.

2) Од околности које показују спремност одређеног лица да изврши бекство најчешћа је чињеница да се окривљени претходно налазио у бекству али је ухваћен по потерници или да је након извршења кривичног дела побегао са лица места а тек накнадно је ухваћен, а могу се манифестовати и на други начин (нпр. спремање лажне путне исправе).

3) Остале околности могу бити разноврсне, а у склопу са већ набројанима појачавају опасност од бекства. На пример ВСС, одлучујући о жалби на решење о притвору већа Окружног суда у Новом Саду, у одлуци КЖ ИИ 1009/92, којом потврђује основаност побијаног решења, наводи: „Околности да је окривљени незапослен, затим разведен и без сталног места боравка, као и да конзумира алкохол и поред ранијег лечења, указују да би окривљени, уколико би се нашао на слободи, могао побећи”. Значи, и алкохолизам можемо сврстати у остале околности које указују на опасност од бекства.

У неколико размотрених случајева, када се међу околности које указују на опасност од бекства убраја тежина кривичног дела, приметили смо да се у Окружном суду у Новом Саду поступа у складу са закључком са саветовања представника кривичних одељења Врховних судова од 26. и 27. јуна 1968. године: „Тежина кривичног дела изражена кроз тежину казне прописане у закону за то дело, сама за себе предвиђена је као основ за одређивање притвора само у случају из чл. 191. став 1. и 353. став 1. ЗКП. Зато се под појмом „друге околности” које указују на опасност од бекства у чл. 191. став 2. тачка 1. ЗКП не може сматрати само тежина кривичног дела односно врста и висина казне, која је за то дело прописана у закону. Али тежина дела односно тежина прописане казне, уз постојање других околности изражених у личним својствима, ранијем или садашњем животу и понашању окривљеног и слично, може да буде од значаја

да ли те околности указују да постоји опасност да ће окривљени побећи.

Према спроведеном истраживању, од лица за која је притвор одређен по овом основу, односно продужен по чл. 265. ЗКП, за 15 лица је укинут пре свршетка дела поступка у коме је одређен односно продужен. У три случаја притвор је укинут због обуставе истраге, у четири случаја укидање притвора претходило је уступању предмета на надлежност Општинском суду, док је у два случаја притвор укинут, тј. замењен блажим мерама за обезбеђење присуства окривљеног и успешно вођење кривичног поступка. У предмету К. 131/93. веће је укинуло притвор према окривљеном уз обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити своје боравиште, те да ће се одазивати позивима суда, док је у предмету К. 520/93. притвор укинут уз прихватање јемства у износу од 10.000 ДМ у динарској противвредности. То су уједно и једини случајеви укидања односно пуштања лица из притвора уз замену за блажу меру обезбеђења присуства окривљеног, а у посматраним предметима, о чему ће касније бити речи. За остала лица, у образложењима решења о укидању притвора је констатовано да су престали разлози због којих је притвор одређен, без ближег објашњења. У осталим случајевима притвор одређиван и продужаван по овом основу трајао је до краја фазе поступка у којој је посматран.

с) Основ за притвор из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП

По овом основу притвор се може одредити према лицу за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело, а не постоје услови за обавезан притвор, „ако постоји основана бојазан да ће уништити трагове кривичног дела или ако особите околности указују да ће ометати истрагу утицањем на сведоке, саучеснике или прикриваче”.

Из прикупљених података видљиво је да је, практично, притвор по овом основу резервисан за фазу истраге (заузима преко 50% од броја свих употребљених основа у истрази). Након подизања оптужнице притвор је одређиван односно продужаван у мање од 1% од броја свих употребљених основа у том делу поступка.

Разлоге оваквом стању ствари можемо потражити и у самој одредби чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП, као и природи фазе поступка, у којој је овај основ најучесталији. Истрага служи обезбеђењу свих потребних доказа. У њој се врши припрема и концентрација процесне грађе за главни претрес. Притвор по овом основу ваља одредити управо у оним случајевима када прети опасност да би боравком окривљеног на слободи могло доћи до тешкоћа или немогућности прикупљања релевантних доказа. Како, практично, у истрази редовно долази до обезбеђења односно извођења ових доказа, тако и при-

твор по овом основу одређен траје обично до свршетка истраге односно до обезбеђења оних доказа за које постоји опасност да би их окривљени успео уништити или ометати њихово извођење. Према чл. 191. став 3. ЗКП „у случају из тачке 2. став 2. овог члана притвор ће се укинути чим се обезбеде докази због којих је притвор одређен”. Значи, велика учесталост основа из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП у фази истраге се, по природи ствари, могла и очекивати.

Међутим, одлучивање о притвору након предаје оптужнице суду по чл. 265. ЗКП, а који је био одређен у фази истраге само и једино по овом основу, може нас навести и на други закључак. Не ретко, у описаној процесној ситуацији, веће из чл. 23. став 6. ЗКП налази да су престали разлози за притвор по овом основу, а продужује притвор по неком другом основу (најчешће по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП). Стога, чини се да истражни судија, уколико нађе да се притвор може одредити по овом основу, не узима у разматрање могућност његовог одређивања и по неком другом основу. На тај начин, уколико околности указују на постојање још неког основа, он оставља већу из чл. 23. став 6. да, пошто престану разлози за притвор из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП, а по предаји оптужнице суду, продужи притвор по неком другом основу. Тако, може се рећи да је овај основ примаран у односу на друге основе, који су а priori запостављени, приликом одлучивања о притвору у фази истраге.

У образложењима решења којим се, по овом основу, одређује притвор често смо наилазили и на таква која садрже само констатацију о томе која лица, у поступку, још треба саслушати, као и парафразиран законски текст чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП. У једном случају се узима да „постоји основана бојазан да би оба окривљена, која не признају извршење кривичног дела, могла утицати на саслушање шест сведока, оштећеног и евентуално саокривљеног, а што би наравно могло ометати истрагу (КЖ. 37/92). Суд и на основу чињенице да се искази окривљених у појединим битним чињеницама разликују закључује да би се окривљени на слободи могли договарати и на тај начин ометати истрагу (Кри. 391/92). Исто, суд на основу чињенице „да се други оптужени налази у бекству” налази „да постоји оправдана бојазан да би евентуалним боравком на слободи именовани могао да евентуално уништи трагове кривичног дела” (Кв. 390/93). Постоји колузациона опасност и када је окривљени у сродничким или пријатељским односима са сведоцима.

У првом случају, парафразирање законског текста и навођење лица кога треба саслушати не представљају довољно образложење за одређивање притвора, јер чињеницу да неко лице још није саслушано свакако не можемо узети као околност која, сама по себи, у смислу чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП, има особит значај. Исто можемо тврдити и за непризнавање извршења кривичног дела од стране окривљених, док чињенице да се искази окривљених разликују у појединим битним чињеницама, те да се други оптужени налази у бекству,

као и сродничке или пријатељске односе окривљеног са сведоцима, лакше можемо прихватити као особите у смислу овог члана.

Најзад, приликом укидања притвора одређеног по овом основу у пракси се поступа у складу са чл. 191. став 3. ЗКП, те се притвор укида када дође до обезбеђења доказа због којих је и био одређен.

d) Основ за притвор из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП

По овом основу притвор се може одредити према лицу за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело, а не постоје услови за обавезан притвор, „ако особите околности оправдавају бојазан да ће поновити кривично дело, или да ће довршити покушано кривично дело, или да ће учинити кривично дело којим прети”.

Обзиром да служи остварењу одређених ванпроцесних циљева може се рећи да је овај основ, у пракси, кориштен у изузетно великом броју случајева. Када заједно посматрамо обе фазе поступка за које је вршено истраживање, притвор по овом основу је најучесталији (22,01% у фази истраге и 45,33% након подизања оптужнице). Уз то, посебан значај овом основу даје и актуелна проблематика везана за његову несагласност са Уставом СРЈ.⁴

У разматраној пракси нисмо наишли на случај да је притвор одређен због постојања особитих околности које оправдавају бојазан да ће окривљени учинити кривично дело којим прети, док је само у једном случају притвор продужаван због постојања особитих околности које оправдавају бојазан да ће окривљени довршити покушано кривично дело (кривично дело убиства у покушају у предмету Окружног суда у Новом Саду бр. К. 281/93). У образложењу решења већа Окружног суда у Новом Саду број. Кв. 458/93. је наведено: „Веће сматра да постоје разлози из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП-а, тј. да би

⁴ Несумњиво, основ из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП не одговара одредби чл. 24. став 1. Устава СРЈ. Међутим, о томе како решити овај проблем, у теорији постоје супротна гледишта. По једном становишту (др М. Грубач, *Како до новој Закона о кривичном поступку СР Југославије*, Гласник АКВ, бр. 11, 1993) „Закон више не може имати одредбе о притвору који би могао бити наређен из неког ванпроцесног разлога”, а безбедност људи, која се остварује притварањем по овом основу требало би остварити полицијским мерама. Друго становиште (др В. Бурђић, *Разлози за одређивање притвора*, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мере за обезбеђивање присуства окривљеног у кривичном поступку, Српско удружење за кривично право, Копачић, 27—30. марта 1995) тврди да, иако није у складу са Уставом СРЈ, „не треба журити са укидањем овог основа за одређивање притвора, пошто прописивање притвора по овом основу има свог оправдања”, јер како каже овај аутор „питање је да ли би у овом случају други државни органи могли да пруже благовремену и ефикасну заштиту грађанима”, као и да „многа савремена кривичнопроцесна законодавства предвиђају исти или сличан разлог за одређивање притвора”. Тако, решењем овог питања на један или други начин, може доћи до знатног умањења броја притворених лица или до његовог одржања на приближно једнаком нивоу као и у посматраној пракси.

окривљени боравком на слободи могао да доврши покушано кривично дело. Ово из разлога, што из исказа самог оптуженог произилази да након што га је оштећена обавестила да неће више да се забавља са њим и да је нашла другог момка, он долази код ње где је ишама-рао, те након тога, седам-осам дана, и поред тога што оштећена није хтела више са њим да се забавља, долази код ње са ножем и наноси јој повреду, како је то наведено у оптужници. Поред тога је оптужени изјавио да у последње време конзумира већи количину алкохолног пића и то баш из разлога што је прекинуо да се забавља са оштећеном, а да је и само дело починио у алкохолисаном стању. То указује да би боравком на слободи могао себе поново да доведе у алкохолисано стање, те и да доврши покушано кривично дело”.

У осталим случајевима притвор је одређиван и продужаван због постојања особитих околности које оправдавају бојазан да ће окривљени поновити кривично дело, што је сасвим разумљиво, обзиром на то да је овај разлог из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП најапстрактније одређен.

Особите околности које оправдавају бојазан да ће окривљени поновити кривично дело, у конкретном случају, могу се манифестовати на различите начине. На овом месту размотрићемо те околности у две групе: 1) поврат као особита околност која оправдава бојазан да ће окривљени поновити кривично дело, 2) остале околности, све осим поврата, које као особите, оправдавају бојазан да ће окривљени поновити кривично дело.

1) Поврат је испитиван само у односу на притворена лица, као и у односу на број лица притвараних по основу из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП (табела IV). У Окружном суду у Новом Саду, у истраженој пракси, било је око 45% повратника, од броја свих притворених лица (45,30% у истрази и 44,91% након подизања оптужнице), док је по основу из чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП притворено 30,77% окривљених у истрази и 46,79% окривљених након подизања оптужнице, рачунајући од броја свих притвореника. Од укупног броја повратника по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП притворено је 47,17% повратника у истрази и 73,95% повратника након подизања оптужнице.

Према томе, у већини случајева, према повратницима притвор је одређиван по чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП. Тако, поврат је најчешће значио особиту околност која оправдава бојазан да ће одређено лице поновити кривично дело. Ипак, чињеница да нису сви повратници притварани по том основу значи да поврат, у конкретном случају, мора имати одређене карактеристике да би довео до притварања по основу чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП. У пракси која је испитана запажено је три карактеристике за које се може рећи да најчешће опредељују суд у одлучивању о томе да ли ће повратника притворити по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП или то неће учинити.

Прву околност представља временски размак између раније учињеног кривичног дела и кривичног дела за које је кривични поступак у току. Уколико је тај временски размак мањи, тако да указује на континуитет у вршењу кривичних дела, суд редовно одређује притвор по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП. Ако је, пак, тај размак већи, тако да указује на постојање дисконтинуитета у вршењу кривичних дела, то је често разлог да се притвор не одреди по овом основу, а у случају да је већ одређен ова чињеница се наводи као олакшавајућа при укидању притвора. Дужину временског размака о коме је реч не можемо прецизно одредити и тврдити да у извесном оквиру постоји континуитет, а да се ван тог оквира ради о дисконтинуитету у вршењу кривичних дела. Та чињеница процењује се с обзиром на околности конкретног случаја. Тако, у решењу о укидању притвора бр. К. 22/92 (Окружни суд у Новом Саду), за двојицу окривљених, стоји да један окривљени у последњих 10 година није вршио кривична дела, док је други последњи пут осуђен 1984. године, што је размак од 8 година, рачунајући од дана раније осуђиваности до извршења кривичног дела поводом кога се води поступак. Упркос овим разликама, наше је мишљење да би се свакако морало узети да постоји континуитет у вршењу кривичних дела, у наведеном смислу, ако тај временски размак не прелази 5 година.

Другу околност представља број раније учињених кривичних дела. Ако је реч о вишеструком повратнику, та чињеница појачава вероватноћу да ће се према окривљеном одредити притвор по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП, док је та вероватноћа смањена уколико је окривљени касније учинио само једно кривично дело.

Трећа, а чини се и најбитнија околност огледа се у односу између раније извршеног кривичног дела и кривичног дела за које је поступак у току. Ако су та дела иста или слична по врсти знатно је повећана вероватноћа да ће притвор бити одређен по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП. У супротном, та вероватноћа је смањена. Значи, специјалан поврат врши већи утицај на одређивање притвора него што то чини општи поврат. Тако, у образложењу решења о одређивању притвора број Кри. 123/93 (Окружни суд у Новом Саду) је назначено да се „ради о-вишеструком повратнику у специјалном поврату, па због тога постоји бојазан да ће наставити са вршењем и понављати кривична дела”. Нешто исцрпније образложење даје веће Окружног суда у Новом Саду у решењу о продужењу притвора број Кв. 300/92. против једног окривљеног због кривичног дела обљубе са лицем које није навршило четрнаест година из чл. 106. став 2. у вези става 1. КЗРС. У њему је наведено: „Оптужени је до сада осуђиван условном осудом због кривичног дела крађе и на казну затвора у трајању од седам година због кривичног дела убиство у покушају. Имајући у виду ранију осуђиваност оптуженог, и то пре свега осуђиваност због кривичног дела убиство у покушају, као и кривично дело за које се сада оптужује, по оцени овог суда и даље постоји

опасност да би боравком на слободи окривљени могао наставити са вршењем кривичних дела, а ово из разлога јер се и ранија осуда и садашњи поступак односе на кривична дела којима се напада на живот и тело трећег лица.” Доста често, у пракси се јавља специјалан поврат код имовинских кривичних дела, а тако и притвор због постојања особитих околности које оправдавају бојазан да ће поновити кривично дело те врсте.

2) Остале околности, све осим поврата, које, као особите, оправдавају бојазан да ће окривљени поновити кривично дело су разноврсне. Стога, на овом месту изнећемо оне најучесталије, као и неке које се ређе јављају у пракси али могу садржајно приказати практичну примену чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП.

Најчешће, околност да је окривљени у кратком временском периоду извршио више кривичних дела указује на потребу за одређивањем притвора по овом основу. Запажено је да дужина временског периода и број кривичних дела нису чврсто одређени. Кратак временски период редовно износи неколико месеци, док више кривичних дела могу бити два, а чешће је случај да је тај број већи.

Ту се поставља и питање продуженог кривичног дела, тј. да ли, за одређивање притвора по овом основу, а у изнесеном смислу, треба узети да ове услове испуњава и једно продужено кривично дело. Тачније, да ли, код примене чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП, једно продужено кривично дело, што подразумева више кривично-правних радњи извршених у релативно кратком временском размаку, ваља изједначити са више кривичних дела извршених у кратком временском размаку. У предмету Округног суда у Новом Саду број К. 64/93. пронашли смо, о овом питању, различите ставове Округног суда у Новом Саду и Врховног суда Србије. Првостепени суд је на ову околност продужио притвор за окривљене. Међутим, по жалби, Врховни суд је решењем Кж. II 224/93. укинуо првостепено решење са следећим образложењем: „Првостепени суд наводи да су окривљени извршили тешко кривично дело крађе у продужењу са пет кривичноправних радњи у кратком временском периоду и однели знатну количину прехранбених производа и то у групи, па да те околности оправдавају бојазан да би останком на слободи могли поновити кривично дело односно наставити са вршењем кривичног дела. Међутим, не даје разлоге о томе зашто сматра да су те околности нарочите и важне у смислу одредаба члана 191. став 2. тачка 3. ЗКП. С тим у вези првостепени суд не утврђује које су то особите околности чије постојање оправдава бојазан да би окривљени уколико би се нашли на слободи могли поновити кривично дело односно наставити са вршењем кривичних дела. У овом поступку првостепени суд ће још једном оценити постојање разлога за продужење притвора против окривљених, имајући при томе у виду да се ради о лицима која до сада нису осуђивана и донети нову одлуку о чему ће дати ваљане

разлоге". У новом поступку првостепени суд је укинуо притвор за ове окривљене.

Код имовинских кривичних дела, не ретко, на одређивање притвора утиче слабо имовно стање учиниоца, као и недостатак сталног извора прихода. На основу такве материјалне ситуације окривљеног суд оцењује да постоји оправдана бојазан да ће поновити кривично дело, јер постоје прилике које су већ довеле до извршења кривичног дела, уколико је оно извршено од тог окривљеног.

Према решењу већа Окружног суда у Новом Саду број Кв. 117/92, у склопу са другим околностима, на продужење притвора по овом основу утицала је и знатна друштвена опасност кривичног дела. У том решењу се наводи да је окривљени „у врло кратком временском периоду, према наводима оптужнице, починио три кривична дела од којих су два према запрећеној казни, затим начину извршења и прибављеној имовинској користи знатне друштвене опасности. Осим тога, веће је имало у виду да су дела извршена ван боравишта окривљеног, у разним местима, па како је он по занимању аутопревозник, што претпоставља учестало кретање по широј територији, налази да све ове околности оправдавају бојазан да би окривљени, у случају боравка на слободи, наставио да врши кривична дела”.

У погледу околности које, у конкретном случају, оправдавају бојазан да ће окривљени поновити кривично дело, можемо рећи да оне постоје, у случају да све указује на то да је окривљени спреман да се бави вршењем одређених кривичних дела. Тачније, да је приликом вршења кривичног дела и његовог прикривања испољио професионалан однос, као и да је припремљен и обучен за даље вршење одређених кривичних дела. Тако, у образложењу решења Врховног суда Србије број КЖ. II 653/92, којим се одбија жалба на решење Окружног суда у Новом Саду број Кв. 195/92, стоји следеће: „Врховни суд налази да с обзиром да су оба окривљена основано сумњива да су извршила једно кривично дело тешке крађе из чл. 166. ст. 3. у вези ст. 1. тач. 1. КЗРС, покушај кривичног дела из чл. 166. ст. 3. у вези ст. 1. тач. 1. у вези чл. 19. КЗСРЈ, да су једно одузето возило продали непознатом лицу за 3000 DM, да су без сталног места боравка и запоследња, да су затечени од радника СУП-а у трећем возилу италијанске регистрације, којом приликом је пронађен већи број нарезаних и ненарезаних кључева за аутомобиле, две цилиндер браве за моторна возила, као и разни прибор за професионално обијање аутомобила и продају, то ове особите околности оправдавају бојазан да би оба окривљена поновили извршење кривичног дела уколико би боравили на слободи.”

Код једног имовинског кривичног дела, у решењу КЖ. II. 188/92, Врховни суд Србије налази да, осим због раније осуђиваности, бојазан да ће окривљени поновити кривично дело стоји и због чињенице да „он дуже време користи опијате, а тренутно је у току

против њега кривични поступак због кривичног дела тешке крађе (провале у апотеку)".

Најзад, у прилог одређивању притвора по овом основу, у једном решењу, истиче се и агресивност окривљеног. Решењем број КЖ. 307/91. Врховни суд Војводине, без обзира што оптужени до сада није осуђиван, одбија жалбу браниоца оптуженог и потврђује првостепено решење о продужењу притвора, јер „из списка предмета је видљиво да је оптужени дугогодишњи алкохоличар, неуспешно лечен, и да је карактерно измењена личност — психопата, са врло високим набојем агресивности, која долази до пуног изражаја под утицајем алкохола".

Ако се упитамо како, у пракси, долази до престанка ових разлога односно до отпадања овог основа за притвор и његовог укидања, ако је одређен само по овом основу, разматрана пракса нас доводи до два начина за која са сигурношћу можемо тврдити да су таквог карактера да постижу наведени резултат. Први је промена правне квалификације дела од стране јавног тужиоца, а у смислу гоњења за лакше кривично дело него што је то првобитно био случај, док је други протек извесног времена које су окривљени провели у притвору по овом основу, уз постојање још неких околности које ублажују потребу за њиховим задржавањем у притвору. Иначе, овај основ је у пракси редовно стајао до краја фазе у којој је посматран.

е) Основ за притвор из чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП

По овом основу притвор се може одредити према лицу за које постоји основана сумња да је учинило кривично дело, а не постоје услови за обавезан притвор, „ако је у питању кривично дело за које се по закону може изрећи казна десет година затвора или тежа казна, а услед начина извршења, последица или других околности дела дошло је или би могло да дође до таквог узнемирења грађана да је ради несметаног вођења кривичног поступка или безбедности људи неопходно одређивање притвора".

Као и код претходног и за овај основ важи да је претежно ванпроцесног карактера.⁵ Међутим, по чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП притвор је одређиван односно продужаван у мањем броју случајева (7% у фази истраге, 27,10% након подизања оптужнице). Код овог основа посебно је изражен мали постотак његове употребе у фази истраге.

За то можемо захвалити напред изнесеној тврдњи о примату колузионе опасности при одређивању притвора од стране истражног судије, али и чињеници да се, у пракси, овај основ редовно узима

⁵ И основ, из чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП је неуставан. Међутим, у новијим расправама о овом питању постоји општа сагласност да он не треба да остане у ЗКП.

као последњи, када се притвор не може одредити ни по једном другом основу из чл. 191. ЗКП. На то указују и, не само у истрази, дата образложења у решењима о одређивању односно продужењу притвора по овом основу. Она су често шкрта и своде се на парафразирање законског текста. Истина, има и таквих где је образложење дато на један задовољавајући начин. Исто тако, нерадом одређивању притвора због постојећег или чешће претпостављеног узнемирења грађана кумује и чињеница да се за престанак овог разлога тражи протек одређеног временског периода.

Околности које производе узнемирење грађана или доводе до претпоставки суда о томе, у пракси, изражене су разним чињеницама. Овде узимамо у обзир првенствено „друге околности дела”, јер јасно је да начин извршења и последице дела, у смислу ове одредбе, треба да су такве да не улазе у биће кривичног дела, него да је услед њих конкретна друштвена опасност кривичног дела повећана, исто кривично дело би постојало и без тих нарочитих околности. Но, и поред тога често се у образложењима решења о притвору, који је одређен због ова два разлога, парафразира овај део законског текста (нпр. имајући у виду начин извршења кривичног дела). Исто се може рећи и за утицај узнемирења грађана на несметано вођење кривичног поступка или безбедност људи. Тај утицај се у изузетно ретким приликама садржајно приказује, док се обично и у овом делу врши парафзирање законског текста.

На овом месту приказаћемо неке битније „друге околности дела” из чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП, које познаје судска пракса. Свакако, тиме није исцрпљен списак свих животних ситуација које се могу сматрати „другим околностима дела” у смислу ове одредбе.

Једна од таквих околности је и претња која се од лица ближих оштећеном упућује окривљеном. На тај начин угрожена је безбедност људи, а првенствено окривљеног, уколико би остао на слободи. Међутим да би се притвор, који је одређен на основу ове чињенице, и одржао потребно је да се претње понављају, да нису учињене само у афективном стању, непосредно након извршеног кривичног дела. Тако, у решењу о укидању притвора број Кв. 142/93. веће Окружног суда у Новом Саду је заузело следећи став: „Околност да је шира породица оштећеног дан након инкриминисаног догађаја претила породици окривљеног, која се истиче у допису јавног тужиоца, а у ситуацији када се те претње касније нису понављале, или бар о томе нема података у предметном спису, по оцени овог већа немају такав значај који је потребан да би и даље стајао разлог из чл. 191. став 2. тачка 4. ЗКП”.

Даље, често је као таква околност, уз начин извршења дела или његових последица, напомињано да је исто извршено у мањој средини. У таквим случајевима одбрана често уз предлог за укидање притвора прилаже и петицију грађана те мање средине у којој је кривично дело извршено. На тај начин тражи се од суда да такву пети-

цију третира као доказ да грађани нису узнемирани извршењем тог кривичног дела, нити да би до таквог узнемирења могло доћи уколико би окривљени био пуштен на слободу, те се стога тражи укидање притвора за окривљеног. Међу посматраним предметима налази се само један у коме је одбрана успела да, уз помоћ петиције грађана, убеди суд у престанак разлога за притвор одређен по овом основу. У решењу већа Окружног суда у Новом Саду о укидању притвора број К. 40/93. стоји: „Узимајући у обзир исказе данас испитаних оптуженог и оштећеног, те да је између осталог, прикључена и петиција за 'ослобођење' П. В., коју су потписали преко сто лица из Г., па сматра да не стоје разлози због којих је притвор одређен односно продужен, тј. да више неће доћи до узнемирења грађана”. Према томе, петиција грађана може имати утицаја на пуштање окривљеног из притвора само уз постојање још неких околности, а не и као једини доказ о неузнемирености грађана.

Уколико је дело извршено у мањој средини и са багателним поводом, то је такође разлог који може довести до одређивања притвора по овом основу (као што је то наведено у решењу већа Окружног суда у Новом Саду број Кв. 118/92).

Исто важи и за неки посебан однос окривљеног и оштећеног. У решењу Врховног суда Србије број КЖ. II. 882/93. се за продужење притвора по чл. 191. став 2. тачка 3. ЗКП, поред парафразирања закона у погледу тежине дела и начина извршења наводи још и то да је дело извршено у мањој средини, „а посебно ценећи чињеницу да су окривљени и оштећени комшије”.

Као последњу наводимо чињеницу да су о делу известила средства јавног информисања. У решењу број Кв. 8/92 (Окружни суд у Новом Саду), између осталог, је наведено: „О критичном догађају су известила средства јавног информисања, што је очито изазвало згражање и негативне реакције”.

Питање престанка разлога за притвор из овог основа је у пракси решено прилично једноставно. Суд треба да дође до уверења да је узнемиреност грађана престала или да до ње не би могло да дође. На то указују најчешће две чињенице. Прва је проток одређеног времена од извршења кривичног дела, који треба да је тако дуг да је, у конкретном случају, довољан да узнемирење грађана престане или да до њега не би могло доћи уколико би се окривљени пустио на слободу. Друга је промена слике о начину извршења дела, његовим последицама или другим околностима дела. То се постиже најчешће променом исказа или првим исказом кључних сведока.

f) Основ за притвор из чл. 300. став 2. ЗКП

По закону, „ако оптужени који је уредно позван очигледно избегава да дође на главни претрес, а не постоје разлози за притвор

предвиђени у члану 191. овог закона, веће може одредити притвор ради обезбеђења присуства оптуженог на главном претресу”.

С обзиром на овакву формулацију, није чудно што се овај основ за притвор у пракси ретко користи (забележен је само један случај у разматраној пракси). Наиме, он се примењује тек када не постоје други разлози за притвор предвиђени у чл. 191. овог закона. Тек уколико они не стоје одредиће се притвор по овом основу. Разуме се, ако су за то испуњени други услови. Међутим, животна ситуација која је блиска овом основу често је и близу основа из чл. 191. став 2. тачка 1. ЗКП. Тешко је, у пракси, поставити строгу границу између израза „очигледно избегава да дође на главни претрес” и опасност од бекства, јер ако неко очигледно избегава да дође на главни претрес, не ретко, постоји и опасност да ће побећи.

Исто тако, разлог реткој практичној примени овог основа можемо потражити и у чл. 300. став 1. ЗКП, који предвиђа принудно довођење за оптуженог који, уредно позван, не дође на главни претрес и свој изостанак не оправда. Можемо рећи да се овде жели санкционисати избегавање главног претреса, али не у очигледном степену. Да ли се, у конкретном случају, ради о простом избегавању или о очигледном избегавању ствар је конкретних околности случаја, тј. њихове оцене од стране суда. Наше је мишљење, што произилази и из примера који ће бити изложен, да у већини случајева прво треба покушати са принудним довођењем оптуженог, а тек ако ни та мера не пружи задовољавајуће резултате ваља одредити притвор по овом основу. Но, тиме не можемо искључити ни могућност постојања таквих околности које указују на потребу одређивања притвора по овом основу и без покушаја принудног довођења оптуженог.

У нашем случају, веће из чл. 23. став 1. ЗКП решењем број К. 199/92. одређује притвор по чл. 300. став 2. ЗКП, при томе образлаже своје уверење да оптужени избегава да дође на главни претрес следећим околностима: „По правоснажности наведене оптужнице у овом кривичном предмету заказан је главни претрес за 02. јуни 1993. године, на који је оптужени приступио, али који је морао бити одложен за 20. јули 1993. године, о чему је оптужени обавештен проглашењем решења на записнику од 02. јуна 1993. године. Међутим, на заказани главни претрес 20. јула 1993. године није приступио, главни претрес је одложен за 16. септембар 1993. године и издата је наредба ради принудног довођења оптуженог. По овој наредби поступљено је, али оптужени на главни претресе није приведен како је то у наредби наведено у 9,00 часова, већ је приведен у 10,10 часова, а тада је заказани главни претрес већ био одложен. Том приликом оптужени је обавештен да је главни претрес заказан за 07. октобар са почетком у 9,00 часова, што је констатовано и на записнику, а ово обавештење оптужени је својеручно потписао. На заказани главни претрес оптужени није приступио, а свој изостанак није оправдао.”

4. ТРАЈАЊЕ ПРИТВОРА

Ваља, још једном, истаћи да је истраживање притвора у овом раду спроведено на један специфичан начин, у ограниченим оквири-ма, што се посебно одражава на питања везана за трајање притвора. Тако, посебно је обрађено трајање притвора у фази истраге, а посебно од тренутка предаје оптужнице суду до изрицања првостепене пресуде. Према томе, извршено истраживање односи се првенствено на примену чл. 197, 198, 199. и 265. ЗКП, а није обухваћен притвор за време проширења истраге, допуне истраге или понављања кривичног поступка, као што се оно не односи ни на притвор за време поступка по правним лековима. Овај пропуст је свесно начињен. Обзиром да је код нас недавно извршено једно истраживање, које обухвата трајање притвора током целог поступка (Др Борђе Лазин, *Притвор у југословенском кривичном процесу и међународни стандарди људских права*, Актуелна питања малолетничке делинквенције и мере за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку, Српско удружење за кривично право, Копаноник, 27—30. марта 1995. године), као и на чињеницу да би то знатно одужило истраживање, није било целисходно, а ни потребно поступити на тај начин.

а) Трајање притвора у фази истраге

Према чл. 197. ЗКП притвор по одлуци истражног судије може трајати најдуже месец дана, а после тог рока окривљени се може задржати у притвору само на основу решења већа из чл. 23. став 6. ЗКП о продужењу притвора о то највише за два месеца. Изузетно, ако се поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора преко пет година или тежа казна, веће Врховног суда може из важних разлога продужити притвор највише још за три месеца. Према томе, закон ограничава дужину трајања притвора у фази истраге на највећу могућу меру од шест месеци. Но, то је максимално време трајања притвора у фази истраге, док у тим оквирима „трајање притвора мора бити сведено на најкраће нужно време” (чл. 190. став 2. ЗКП). „У току целог поступка притвор ће се укинути чим престану разлози на основу којих је био одређен” (чл. 190. став 3. ЗКП), а ако се сврха која се постиже притвором може постићи и блажом мером обезбеђења присуства окривљеног и успешног вођења кривичног поступка притвор ваља укинути односно заменити га одговарајућом блажом мером (према чл. 182. став 2. и 3. ЗКП).

У пракси Окружног суда у Новом Саду трајање притвора у фази истраге (табела V), изражено у процентуалном износу, износи до једног месеца 65,53%, од једног до три месеца 29,23% и од три до шест месеци 3,70% од броја притворених лица, с тим што је продужење притвора често гласило на краће рокове од оних из чл. 197.

став 2. ЗКП. Од тога за 20,22% окривљених притвор је укинут пре предаје оптужнице суду односно пре одлучивања о притвору по чл. 265. ЗКП, док је за остала лица (79,78%) о притвору, по том члану, одлучивало веће (табела VI). За само једног окривљеног притвор је укинут и замењен јемством (у предмету број Ки. 520/93), док је укидање притвора за остале окривљене (70) уследило или због протекла рока на који је одређен или због престанка разлога са којих је одређен.

На основу изложеног можемо закључити да дужина трајања притвора у фази истраге, углавном, зависи од ефикасног, односно брзог спровођења истраге. Но, не можемо занемарити ни број укинутих притвора.

Даље, ваља истаћи да је притвор трајао дуже од три месеца у релативно малом броју случајева. Свакако, и тај број би ваљало смањити.

Што се тиче замене притвора јемством, случај који се наводи односи се на укидање притвора лицу које је држано у притвору. Пракса прихватања јемства је нешто шира када је оно превентивно понуђено, да се притвор не одреди, као и када се окривљени, пошто је против њега претходно одређен притвор због бекства и наређено издавање потернице, сам пријавио суду са предлогом да га суд, уз прихватање понуђеног јемства, не задржи у притвору. Можда оваква пракса потиче од одредбе чл. 182. став 2. ЗКП којом је предвиђено да „приликом одлучивања коју ће од наведених мера применити, надлежни орган придржаваће се услова одређених за примену појединих мера, водећи рачуна да се не примењује тежа мера ако се иста сврха може постићи блажом мером”. Тако, ако је суд, у датом моменту, оценио да се иста сврха може постићи блажом мером и одредио притвор, тешко долази до измене околности које су га определиле у правцу примене најтеже мере.

У поменутом предмету (Ки. 520/93) притвор је замењен јемством тек по жалби на решење истражног судије, којим се одбија предлог за укидање притвора уз јемство. Одлучујући по овој жалби, веће из чл. 23. став 6. ЗКП је својим решењем број КЖ. 554/93. побијано решење преиначило и укинуло притвор уз прихватање јемства, са образложењем да „је окривљени дао обећање да се неће крити и да ће се уредно одазивати позиву суда, те како је у том правцу вољан да положи јемство и то у страном новцу од 10.000 DM, а надаље, имајући у виду да из списка произилази да окривљени до сада није осуђиван и није долазио у сукоб са законом, по оцени овог већа положено јемство може представљати и представља довољну меру којом се обезбеђује присуство окривљеног”.

На крају, поменућемо две недоумице, које постоје у Окружном суду у Новом Саду, а чини се и у другим судовима. Обе се односе на фазу истраге. Прво је питање укидања притвора протеклом рока на који је одређен (чл. 198. ЗКП): да ли он престаје аутоматски, тако

што ће управа затвора пустити притвореника када истекне рок који је у решењу одређен, а без икаквог трага о томе у судском спису или се и за овакве случајеве мора донети решење о укидању притвора, па би тако притвореник био пуштен из истражног затвора тек када управа затвора прими то решење или на неки други начин за њега сазна? Друго је питање обавезност решавања о предлогу одбране за укидање притвора према окривљеном: да ли је суд обавезан да се изјасни о сваком таквом предлогу или га може игнорисати, уз могућност да га истражни судија третира као иницијативу за укидање притвора ако се са таквим предлогом слаже, а тада о томе мора прибавити мишљење јавног тужиоца и зависно од тога укинути притвор или изнети ствар пред веће из чл. 23. став 6. ЗКП, које ће о њему решити као о предлогу истражног судије? У пракси овог суда, зависно од схватања поступајућег судије, у првој ситуацији поступа се различито,⁶ док је у другом случају претежно друго схватање.

б) Трајање притвора од предаје оптужнице суду до изрицања првостепене пресуде

„После предаје оптужнице суду до завршетка главног претреса притвор се може, по саслушању јавног тужиоца, кад се поступак води по његовом захтеву, одредити или укинути само решењем већа” (чл. 199. став 1. ЗКП). Након што је подигнута оптужница, веће из чл. 23. став 6. ЗКП мора одлучити о притвору одмах, а најдоцније у року од 48 сати, ако је у оптужници стављен предлог да се против окривљеног одреди притвор или да се пусти на слободу, а ако такав предлог у оптужници није стављен, а оптужени се налази у притвору, веће ће у року од три дана од пријема оптужнице испитати да ли још постоје разлози за притвор и донети решење о продужењу или укидању притвора (према чл. 265. ЗКП). У даљем току поступка „веће је дужно по истеку два месеца од правоснажности последњег решења о притвору, и без предлога странака, да испита да ли још постоје разлози за притвор и да донесе решење о продужењу или укидању притвора” (чл. 191. став 2. ЗКП). Према томе, трајање притвора након предаје оптужнице суду није временски ограничено.

---

⁶ Према нашем мишљењу исправно је схватање да се у оваквом случају притворено лице аутоматски пушта на слободу, без консултовања суда. Чини нам се да је то и смисао чл. 198. ЗКП-а, у коме стоји: „У току истраге истражни судија ће укинути притвор у сагласности са јавним тужиоцем, кад се поступак води по његовом захтеву, осим ако се притвор укида због истека рока трајања притвора”. При томе, реч „укида” из цитираног члана треба схватити тако да се притвор укида самом чињеницом истека рока његовог трајања, а не да то чини истражни судија. И на тај начин суд је господар притвора. Он је одредио ток његовог трајања у решењу о одређивању притвора, тако да до истека тог рока може интервенисати и продужити притвор.

Оно је само подвргнуто режиму контроле притвора по чл. 265. ЗКП и редовној двомесечној контроли притвора по чл. 199. ЗКП.

У испитаној пракси је по чл. 265. ЗКП, притвор продужен у 80,38% случајева, а укинут у 19,62% случајева. Притвор је трајао до два месеца за 48,36% оптужених, од два до четири месеца за 38,50% оптужених, од четири од шест месеци за 7,51% оптужених и од шест до дванаест месеци за 5,63% оптужених од броја оптужених према којима је притвор продужен по чл. 265. ЗКП. Од тога притвор је у 87,31% случајева (од броја продужених притвора по чл. 265. ЗКП) трајао до изрицања првостепене пресуде, а укинут је по чл. 199. ЗКП у 12,69% случајева (табеле VII и VIII). Примена јемства у овим случајевима није забележена, док је у једном случају (К. 131/93) притвор укинут уз обећање окривљеног да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити своје боравиште, те да ће се одазивати позивима суда. Остали случајеви укидања притвора уследили су због престанка разлога због којих је исти одређен односно продужен.

Чини се да, и у овом делу поступка, а с обзиром на мали број укинутих притвора пре изрицања првостепене пресуде, на трајање притвора пресудан утицај врши ефикасно и брзо вођење поступка. Како притвор до изрицања првостепене пресуде није временски ограничен то је тај утицај прилично велики, а на хитност поступања, у смислу чл. 190. став 2. ЗКП, стога треба нарочито обратити пажњу. Тако, сматрамо да је држање оптуженог у притвору, у овом делу поступка, у временском периоду дужем од шест месеци неоправдано дуго. Наиме, притвор је, у свим разматраним случајевима, одређен у фази истраге, а потом продужаван по чл. 265. и 199. ЗКП. Уколико се изрекне казна затвора од пет година или тежа, притвор ће бити обавезан и редовно трајати до правоснажности пресуде. Уз то, ако узмемо у обзир и чињеницу да и поступак по правним лековима може трајати више месеци, као и да се може догодити да изречена пресуда у том поступку буде укинута, а ствар се врати првостепеном суду на поновно суђење, може се десити, да једно лице проведе у притвору дуже времена, чак и више од две године. Према информацијама из Окружног суда у Новом Саду, оваква пракса суду није страна.

Даље, пракса показује да се не води довољно рачуна о одредби чл. 190. став 2. ЗКП ни приликом заказивања главног претреса. Главни претрес, према одредби чл. 279. ЗКП, ваља заказати најкасније у року од два месеца од дана пријема оптужнице у суду, а ако тај рок буде прекорачен тада долази до ангажовања председника суда, који ће предузети све потребне мере да се главни претрес одреди. Уколико се на ову одредбу примени одредба о хитности поступања у притворским предметима види се да у притворским предметима главни претрес ваља заказати и пре поменутог рока. У пракси се, међутим, о томе не води довољно рачуна.

Најзад, укидање притвора уз замену блажом мером на основу чл. 182. ЗКП се изузетно ретко примењује. По том питању, чини се да је пре реч о нерадој примени ових мера него о изузетно малом броју случајева у којима би се оне могле применити. Наравно, овде може стајати констатација о тежој измени околности које су одредиле суд у правцу примене најтеже мере.

5. ФОРМАЛНО-ПРАВНО НЕОСНОВАНО ЛИШЕЊЕ СЛОБОДЕ

На овом месту размотрићемо случајеве када се према крајњем исходу поступка притвор покаже као неоснован односно неоправдан. Према чл. 545. став 1. тачка 1. ЗКП „право на накнаду штете припада и лицу које је било у притвору, а није дошло до покретања кривичног поступка, или је поступак обустављен правоснажним решењем, или је правоснажном пресудом ослобођено од оптужбе или је оптужба одбијена”.

Према добијеним подацима (табела IX) у Окружном суду у Новом Саду за 14 лица, која су се налазила у притвору, је правоснажно обустављен поступак, док је оптужба одбијена или је лице правоснажно ослобођено од оптужбе у 15 случајева.

Према подацима Министарства правде Републике Србије од 17. 07. 1995. године, од 1992. године па до наведеног датума, Министарству је поднето 23 захтева за накнаду штете, рехабилитацију, остваривање других права лица неоправдано осуђених и неосновано лишених слободе у поступку код Окружног суда у Новом Саду. Од тога 8 лица, која су поднела овакав захтев обухваћено је нашим истраживањем.

Стога, можемо констатовати да је број лица која су формално-правно неосновано лишена слободе изузетно велик (29). Обзиром да за лица која још нису поднела захтев за накнаду штете због неоснованог лишења слободе застарелост није наступила можемо очекивати да ће и она подићи тај захтев и тако остварити своја законска права.

ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

На основу резултата и претходно извршене анализе неких аспеката притвора у судској пракси можемо извести неколико закључака генералне природе:

1. Тежина кривичног дела има великог утицаја на одређивање притвора. То се може уочити како прегледом структуре криминалитета притворених лица уопште, тако и при прегледу околности које утичу на притвор код сваког основа за притвор посебно.

2. Старосна доб лица о чијем се притварању одлучује има утицаја на притвор. Ипак, он је изузетно мали, маргиналан у односу на остале факторе, а код обавезног притвора у неколико наврата избегнут је утицај старосне доби и притвор одређиван као обавезан иако то према закону не може бити.

3. У примени основа за притвор запажено је следеће:

— у фази истраге чини се да је примат основу из чл. 191. став 2. тачка 2. ЗКП неоправдано дат на рачун осталих основа;

— основи који служе остварењу ванпроцесних циљева су у много већој мери заступљени од оних који служе остварењу процесних циљева;

— околности које утичу на одређивање и продужење притвора су, код сваког основа посебно, практично изграђене. Од свих тих околности највећи утицај на притвор има поврат;

— практично су изграђене и околности које указују на престанак разлога за притвор;

— нерадо се притвор укида и замењује јемством и другим блажим мерама за обезбеђење присуства окривљеног и успешно вођење кривичног поступка;

— образложења решења о одређивању или продужењу притвора се често свде на парафразирање законског текста (посебно се то односи на одређивање притвора по основима из чл. 191. став 2. тачке 2. и 4. ЗКП).

4. Трајање притвора, у фазама у којима је оно посматрано, зависи највише од брзине вођења поступка. При том, ваљало би интензивирати примену чл. 190. став 2. ЗКП, која се односи на хитност поступка у притворским предметима.

5. Број лица за која се показало да су формално-правно неосноване лишена слободе је неочекивано велики.

ПРИЛОГ:

ТАБЕЛЕ СА РЕЗУЛТАТИМА ИСТРАЖИВАЊА ПРИТВОРА У ПРАКСИ ОКРУЖНОГ СУДА У НОВОМ САДУ ЗА ПЕРИОД ОД 01. 01.-1992. ДО 31. 12. 1993. ГОДИНЕ

Табела I — Основни подаци

	Број притворских предмета	Број посматраних притворских предмета	%	Број притвореника	Број одлука о притвору
И	322	251	77,95	351	561
НПО	231	185	80,09	265	445

Табела II — Старосна доб притвореника

	Број притворених	до 20 год. ст. бр./%	21—25 год. ст. бр./%	26—30 год. ст. бр./%	31—35 год. ст. бр./%	36—40 год. ст. бр./%	41—45 год. ст. бр./%	46—50 год. ст. бр./%	преко 50 год. ст. бр./%
И	351	6 1,71	100 28,49	94 26,78	57 16,24	45 12,82	20 5,70	11 3,13	18 5,17
НПО	265	2 0,75	85 32,08	68 25,66	38 14,34	33 12,45	18 6,79	9 3,40	12 4,33

Табела III — Законски основи за притвор

	Укупно законских основа	Члан 191. став 1	%	Члан 191. став 2						Члан 300. став 2	%		
				тачка 1	%	тачка 2	%	тачка 3	%			тачка 4	%
И	686	23	3,35	107	15,60	357	52,04	151	22,01	48	7	—	—
НПО	417	30	7,19	80	19,18	4	0,96	189	45,33	113	27,20	1	0,24

Табела IV — Поврат и притвор по основу чл. 191. ст. 2. т. 3. ЗКП

	Бр. притвореника	Број повратника	% од притворен.	Бр. лица према којима је одређен/продужен по чл. 191. ст. 2. т. 3. ЗКП		% од бр. притворених	Тачка 3. за поврат.	% од броја поврат.	тачка 3. за не повр.	% од бр. не повр.
				108	124					
И	351	159	45,30	108	30,77	75	47,17	33	17,19	
НПО	265	119	44,91	124	46,79	88	73,95	36	24,26	

Табела V — Временско трајање притвора у фази истраге

	Број притвореника	До 1 месеца	%	1—3 месеца	%	3—6 месеци	%
И	351	230	65,53	108	29,23	13	3,70

Табела VI — Укидање притвора у фази истраге

	Број притвореника	Укинуто пре подизања оптужнице	%	Трајао до подизања оптужнице	%
И	351	71	20,22	280	79,78

Табела VII — Временско трајање притвора након подизања оптужнице

	Број притворених за одлучивање по чл. 265	Број продужених по чл. 265	%	до 2 месеца		% од 2—4 месеца		% од 4—6 месеци		% од 6—12 месеци	
				103	48,36	82	38,50	16	7,51	12	5,63
НПО	265	213	80,38	103	48,36	82	38,50	16	7,51	12	5,63

Табела VIII — Укидање притвора након подизања оптужнице

	Број притворених за одлучивање по чл. 265	Укинуто по чл. 265	%	Продужено по чл. 265	%	Укинуто по члану 199	% од продуж.	Трајао до изрицања првост. пр.	% од продуж.
НПО	265	52	19,62	213	80,38	24	12,69	189	87,31

Табела IX — Формално-правно неосновано притварање

	Број притвореника	Број притвореника према којима је поступак правоснажно обустављен или су правоснажно ослобођени од оптужбе, или је оптужба одбијена	%
И	351	14	3,99
НПО	265	15	5,66

**Хенри Дејвид Торо: „О ДУЖНОСТИ ГРАЂАНИНА
ДА БУДЕ НЕПОСЛУШАН” и други есеји***

(„Global book”, Нови Сад, 1997, стр. 158)

У пажње вредној едицији *Слобода избора* новосадске издавачке куће „Global book”, у којој су за кратко време објављена, између осталих и дела таквих аутора као што су Фридрих фон Хајек, Милтон и Роуз Фридмен, Хенри Роберт и Еин Ренд, у 1997. години објављено је и неколико радова Хенрија Дејвида Тороа, сабраних под заједничким насловом уводног огледа: *О дужности грађанина да буде непослушан*.

Хенри Дејвид Торо (1817—1862) представља особену појаву у америчкој култури средине деветнаестог века. Несталног духа, неконвенционалан, ограђен својом атипичном идеалистичком етиком и на својеврстан хумани начин асоцијалан, Торо је, пре свега, био опчињен природом и предностима здравог живота. У помало закаснелом русоовском маниру, таквим темама посветио је више својих дела: *Валден или животи у шуми*, *Недеља у Конкорду*, *Животи без принципа*, *Шетњање* (последња два сврстана су у књигу о којој је овде реч). Ипак остао је упамћен и најчешће навођен захваљујући свом кратком огледу *О дужности грађанина да буде непослушан*, објављеном први пут 1849. године под изворним насловом *Опшиор грађанској власти*.

Руковођен протестом против Мексичког рата, личним искуством (због пореза неплаћеног из протеста провео је једну ноћ у затвору), и геслом да не треба бити лојалан држави и плаћати јој дажбине које ће ова употребити „за куповину човека или пушке којом се убија човек”, Торо је створио теорему о супремацији савести над законом и влашћу. Због чега не постоји влада, пита се Торо, у којој о томе шта је праведно а шта није неће одлучивати већина, већ савест? Мора ли грађанин, ма и на тренутак или у најмањој мери, да препушта своју савест законодавцу? Прво човек, одговориће, па тек потом поданик! Пошто закључи да закон никога није учинио праведним, Торо ће установити прво правило своје практичне филозофије: закон није мерило правде, а праведна власт није власт заснована на слепом поштовању закона; напротив, општи и природни резултат претераног пош-

* Рад примљен: 30. I 1998.

товања закона јесу „колоне војника, пуковника, капетана, каплара, редова који марширају преко брда и долина у ратове, против своје воље, против сваког здравог разума и савести”.

Упуштајући се у полемику са моралистом Вилијаом Пејлијем и његовим схватањима о дужности покорвања грађанској власти, Торо посредно оспорава вредност категоричког императива и каже да водити рачуна о интересу целог друштва и о немогућности да се постојећа влада промени, значи применити закон пробитачности, уместо дужности сваког народа или појединца да учине оно што је праведно. „Мудар човек неће оставити праведну ствар на милост или немилост случају, нити ће желети да победи кроз власт већине”, јер „мало је врлине у акцији маса”! Због тога Торо најозбиљнију препреку реформама види у онима који не одобравају мере и карактер владе, али су јој ипак верни и подржавају је. Из тога произилази његово друго упутство: „сви који се називају аболиционистима треба одмах да престану, лично и материјално, да помажу владу државе Масачусетс, уместо да чекају на већину од једног гласа да би стекли право на акцију”. Јер, сваки човек који је више у праву од свог суседа већ је већина од једног гласа.

На тај начин Торо долази до формуле „мирне револуције”, мада примећује контрадикцију и сам се ограђује опаском — „уколико је таква револуција могућа”. Ако ове године хиљаду људи не плати порез, каже Торо, то неће бити насилна и крвава мера, као што би било њихово плаћање, које би омогућило држави да спроводи насиље и пролива невину крв. Зато, „када поданик откаже послушност, а службеник да оставку, револуција је извршена”!

Доследан исход ове теореме је и Тороово реторичко питање да ли је демократија коју познајемо најбољи могући облик владавине, и његов у форми питања дат одговор: „зар није могуће коракнути напред ка признавању и организовању права човека?”. Торо закључује да слободна и просвећена може бити само таква држава која схвата и која се понаша у складу са схватањем да је појединац виша и независна сила из које произилази сва њена моћ и власт.

Иако се чине покаткад и емотивним и наивним, са аспекта нашег данашњег искуства Тороове поруке могу да делују и поучно и подстицајно. У савременој теорији грађанске непослушности оне су, међутим, оцењене као традиционалне и углавном анахроне. Џон Роулс (*A Theory of Justice*) истиче да је Тороов есеј карактеристичан, иако не и пресудан, за традиционално схватање, према коме је грађанском непослушношћу сматрано било какво свесно напокорвање закону, под условом да није било тајно и да није укључивало употребу силе. Због тога Роулс Тороову теорему издваја из савремених правнофилозофских идеја о грађанској непослушности и сврстава је у идеје о одбијању због савести.

За изучавање феномена грађанске непослушности у ширем смислу Тороов пионирски подухват свакако је незаобилазна литература. Утолико и потез издавача ове књиге представља значајан допринос нашој правносоциолошкој и политичкој култури.

Слободан Бељански
адвокат у Новом Саду

НОВИ САД, 18. децембар 1997. — На Правном факултету у Новом Саду одржано је **друго такмичење у беседништву** (о првом такмичењу у беседништву, одржаном 3. XII 1996. године објављена је вест у Гласнику бр. 12/96. на стр. 517). И овога пута Адвокатска комора Војводине била је један од спонзора такмичења. Жири, у чијем раду су учествовала и два адвоката (адвокти из Новог Сада, г. Слободан Бељански и г. Саша Бајић) прогласио је за победнике у категорији задате теме, гцу *Мају Миловановић*, студента III године, а у категорији импровизације г. *Дејана Врсајкова*, студента I године.

* * *

БЕОГРАД, 22. децембар 1997. — **Етички одбор Удружења правника Србије** издао је своје треће саопштење за јавност:

У добро уређеном правном поретку судије највиших, а поготово уставних судова по правилу уживају велики углед. До тога, међутим, не долазе толико због величине власти којом располажу колико због свог правничког знања и искуства. То је и разлог због којег се очекује да највише судије буду и најбољи и најпознатији правници.

На опште изненађење, у нас је од недавно на положају председника Уставног суда један лаик који није положио ни пријемни испит за упис на правни факултет а камоли дипломирао, положио судско-адвокатски испит, постао магистар или доктор правних наука или својим стручним радом и објављеним написима стекао углед високог правника. Реч је о Ратку Бутулији, дипломираном економисти, који је на тај положај именован пустим владалачким хиром.

Овим потезом нанета је увреда свеколиком сталежу правника и у самој основи омаловажен целокупни правосудни систем. И што је још горе, тиме је стављено до знања да пресуђивање у овом највишем суду није ствар врсног разумевања и познавања права и правде и изразите професионалне савести, него поданичке послушности.

* * *

БЕОГРАД, 12. јануар 1998. — Четврто саопштење за јавност **Етичког одбора Удружења правника Србије** односи се на судске таксе и гласи:

Устав Републике Србије одређује да је свако дужан да плаћа порезе и друге дажбине утврђене законом, с тим да се обавеза плаћања пореза и других јавних дажбина утврђује према економској снази обвезника.

Таксе, које по својој дефиницији представљају новчану накнаду појединца за специјалну услугу коју му, на његов захтев, чини државни орган или законом одређена установа (за разлику од пореза код кога доминира јавни интерес и из кога се финансирају општи расходи државе), представљају вид тих „других дажбина”.

Као такве, сагласно горе означеним одредбама Устава, таксе морају бити одређене сразмерно економској снази обвезника, са једне стране, те висини трошкова које има државни орган или установа предузимањем конкретне радње у корист заинтересоване странке, односно, појединца, са друге стране.

Ова сразмера, у оба своја вида — како у односу на економску снагу странака, тако и у односу на висину стварних трошкова предузете радње од стране државног органа или установе у корист странке — драстично је нарушена ступањем на снагу Закона о изменама и допунама судских такси („Сл. гласник РС” бр. 16/97) који висину таксе за услуге које пружа суд одређује у енормно високим износима, у појединим случајевима у износу од чак Дин. 250.000,00 (ревизијски поступак у привредним споровима веће вредности)!!!

Сасвим је јасно да овако енормно високи износи прописаних такси нису ни у каквој вези са висином расхода које суд има у пружању конкретних услуга странкама, док је излишно и указивати на њихову апсолутну несразмеру са економским положајем привредних субјеката и грађана Републике Србије.

Због ових разлога Адвокатска комора Србије покренула је пред Уставним судом Србије поступак ради оцене уставности тог закона.

Практична последица ступања на снагу оваквог закона јесте *de facto* потпуно онемогућавање грађана и правних лица да се користе својим уставним правом на приступ суду и на правну заштиту.

Због тога Етички одбор апелује да се што пре приступи измени наведеног закона у правцу смањења овако драстично високих судских такси, као и да Уставни суд Србије што пре одлучи о његовој сагласности са одредбама републичког Устава.

* * *

ПАРИЗ, 14. јануар 1998. — Постављањем велике репродукције прве странице листа *L'Aurore* од 14. I 1898. године на фасаду зграде француске Народне скупштине, обележена је стота година од објављивања чувеног *Золиној њисма председнику Републике* поводом афере Драјфус. У свом писму, коме је тадашњи уредник *L'Aurore*, Жорж Клемансо, дао наслов „Оптуђујем...!”, Зола се заузео за ревизију процеса невино осуђеног Драјфуса, указујући на махинације највиших војних кругова, на повреду правде и на претњу личним слободама, установљеним после Француске револуције. Председник Француске, г. Жак Ширак, у писму упућеном наследницима Золе и Драјфуса, подсетио је како је афера Драјфус поделила француско друштво и показала да силе таме, нетолеранције и неправде могу да продру до највиших врхова државе.

* * *

БЕОГРАД, 22. јануар 1998. — У интерном и поверљивом допису руководиоцима својих организационих јединица и финансијске полиције, под насловом *Оперативни план мера и задатака за најлакшу јавних прихода за период до 28. фебруара 1998. год.*, Републичка управа јавних прихода налаже принудну наплату пореза „у две смене радним даном и суботом, а по потреби и недељом“, са формирањем покретних благајни и са додатним бројем возила, додатним пословним простором за складиштење заплењене робе и за јавне продаје, уз обезбеђење стимулације одељењима и радницима који раде на наплати у зависности од процента наплате.

Активност ове врсте била би за похвалу да између ефикасности фискалне егзекутиве, с једне стране, и услова рада и ефикасности платног промета, с друге стране, постоји било каква директна корелација и да везивање ефикасности фискалне егзекутиве за материјални интерес чиновника унапред не доводи у питање и објективност и законитост у њиховом раду.

* * *

БЕОГРАД, 24. јануар 1998. — *Председништво Савеза републичких и покрајинских адвокатских комора Југославије* упозорило је државне органе да је 31. XII 1996. год. истекао рок за усаглашавање свих прописа са савезним Уставом и да су правне празнине које су након тога наступиле довеле до распада правног система и до угрожавања основних права и интереса грађана и других правних субјеката.

Због тога Председништво захтева:

а) да скупштине Републике Србије и Републике Црне Горе у најкраћем року изврше усаглашавање својих устава са савезним Уставом;

б) да Савезни суд, уколико републичке скупштине у примереном року не усагласе своје уставе са савезним Уставом, по службеној дужности покрене поступак за оцену уставности републичких устава;

в) да Савезна скупштина на првим наредним седницама надлежних већа усагласи све савезне законе са савезним Уставом, а посебно Закон о кривичном поступку, Закон о парничном поступку и Закон о извршном поступку;

г) да скупштине Републике Србије и Републике Црне Горе, након усаглашавања својих устава са савезним Уставом, усагласе све републичке законе са републичким уставима и савезним законима.

* * *

БЕОГРАД, 27. јануар 1998. — Према информацијама објављеним у штампи и до данас недемантованим, *Министарство правде* у Влади Републике Србије тражило је од председника судова да убудуће, из идеолошких разлога, не шаљу судије на саветовања која Удружење правника Србије и Југославије организују у Будви и на Копаонику.

* * *

БЕОГРАД, 27. јануар 1998. — *Друштво судија Србије* упозорило је на неравноправан материјални и друштвени положај запослених у правосудју у односу на функционере и запослене у фаворизованим законодавним и из-

вршним органима власти. Указано је на чињеницу да су запослени у правосуђу чекали осам недеља да би тек у другој половини јануара ове године примили половину новембарске плате из прошле године.

Поводом информације о захтеву Министарства правде упућеном председницима судова, Друштво судија Србије тражи од Министарства правде да јавно каже да ли је скуп, какав представља Копаоничка школа природног права, идеолошки скуп или скуп највишег научног ранга.

* * *

НОВИ САД, 30. јануар 1998. — Поводом информације о захтеву Министарства правде упућеном председницима судова *Управни одбор Адвокатске коморе Војводине* изразио је забринутост због уплитања извршне власти у судску власт и најоштрије осудио сваки покушај ауторитарне опструкције и дискредитације утицајних и реномираних стручних скупова, какве представљају саветовања у Будви и на Копаонику. Управни одбор сматра да се ради о саветовањима која годинама окупљају велики број практичара и теоретичара права и на којима се, са пуном научном и стручном одговорношћу и аргументованошћу, расправља о фундаменталним правним проблемима и износи критичка реч о правном и правосудном систему у нашој земљи, са искључивим циљем да се нађе пут изласка из њихове дубоке кризе.

* * *

НОВИ САД, 30. јануар 1998. — *Управни одбор Адвокатске коморе Војводине* подржао је ставове и активности Адвокатске коморе Србије и Удружења правника Србије који се односе на неуставност и критику Закона о изменама и допунама Закона о судским таксама (Сл. гл. РС бр. 16/97).

* * *

НОВИ САД, 30. јануар 1998. — *Управни одбор Адвокатске коморе Војводине* одредио је 30. мај 1998. године за термин одржавања изборне Скупштине.

КРИВИЧНО ПРАВО

REFORMATIO IN REIUS

„С обзиром на ранију пресуду којом је Р. Ј. био оглашен кривим за кривично дело пореска утаја и да се јавни тужилац на ту пресуду није жалио, него је пресуда укинута по жалби браниоца оптуженог, у поновљеном поступку јавни тужилац није могао ићи на оптужбе за теже кривично дело јер би то представљало повреду поступка из члана 378. ЗКП на штету оптуженог” (из пресуде Окружног суда у Ср. Митровици КЖ 575/97).

Пресудом Општинског суда у Инђији власник приватног предузећа Р. Ј. проглашен је кривим за кривично дело пореска утаја из члана 154. став 1. КЗ Србије, па му је изречена условна осуда и као споредна новчана казна. На ту пресуду жалио се само бранилац оптуженог. Окружни суд у Ср. Митровици уважио је жалбу браниоца и укинуо првостепену пресуду. У поновљеном поступку, након извршеног вештачења, није било основа да се кривични поступак настави за кривично дело пореска утаја, јер је према налазу и мишљењу вештака износ утајеног пореза био мањи од 2.000,00 дин., односно испод минимума који представља обележје кривичног дела из члана 154. став 1. КЗС.

Заменик Општинског јавног тужиоца у Инђији је на главном претресу изменио оптужбу и по форми о по садржини.

Уместо оптужног предлога против Ј. Р. подигао је оптужницу у којој га је оптужио за кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди из члана 139. став 1. тачка 3. КЗС. Општински суд у Инђији својом пресудом ослободио је оптуженог од оптужбе, јер би осудом за кривично дело из оптужнице била прекршена забрана преиначења на теже (reformatio in reius). Општински јавни тужилац у Инђији је уложио жалбу на ослобађајућу пресуду наводећи да је првостепени суд погрешно применио одредбу члана 378. ЗКП. По становишту Општинског јавног тужиоца из Инђије првостепени суд је могао оптуженом и по измењеној оптужби изрећи исту па и блажу санкцију од санкције која је изречена у раније спроведеном поступку.

Окружни суд је одбио жалбу ОЈТ из Инђије због тога што би осуда по измењеној оптужби представљала кршење забране преиначења на теже.

КОМЕНТАР

Одредбе члана 378. ЗКП-а су јасне и прецизне, па се у судској пракси ретко дешавају случајеви да суд донесе пресуду противно забрани преиначења на теже било изрицањем строже санкције од оне која је изречена у ранијем поступку, било осудом по строжем закону (за теже кривично дело). У жалби ОЈТ из Инђије извршена је компарација изречене санкције по ранијој осуди са санкцијом која би се евентуално могла изрећи у новом поступку.

ку. Ова успоредба изречене санкције са могућом санкцијом је противна смислу члана 378. ЗКП-а. У конкретном случају могуће је употребљавати само између казни прописаних за кривично дело из раније оптужбе и за кривично дело по новој оптужби. Кривично дело из оптужнице ОЈТ представља теже кривично дело од оног из раније оптужбе, јер је за кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди из члана 139. став 1. тачка 3. КЗС прописан посебни максимум 5 година затвора, а за кривично дело пореска утаја из члана 154. став 1. КЗС посебна максимум казна затвора од 3 године.

Занимљиво је да је Окружни јавни тужилац у Ср. Митровици својим дописом Окружном суду подржао као основану жалбу Општинског јавног тужиоца из Инђије.

И на крају у пресуди Окружног суда у Инђији одредба члан 378. ЗКП интерпретирана је као *забрана јавном тужиоцу* да преиначи оптужбу на теже, иако се одредба члана 378. ЗКП односи само на суд, јер се *пресуда* не може изменити на штету оптуженог, уколико је у ранијем поступку била изјављена жалба само у корист оптуженог.

Израбао, приредио и коментарисао:
Зијаж Загорчић
адвокат у Новом Саду

ЗЛОУПОТРЕБА ОВЛАШЋЕЊА У ПРИВРЕДИ

Правилним тумачењем битних елемената кривичног дела злоупотребе овлашћења у привреди из чл. 139. ст. 1. тачка 3. КЗС подразумева се, прво, да пореске обавезе и новчана средства на жиро рачуну предузећа окривљеног које врши привредну делатност, буду утврђене као јавни приход и, друго, да окривљени предузме активне радње које представљају „ускраћивање” тих средстава, што могу бити скидање новчаних средстава са жиро рачуна и уплата у друге сврхе, а та новчана средства су била издвојена као јавни приход, или

пак неплаћање тих средстава у вези са извршењем пореских обавеза.

Из образложења

ОЈТ из Гуче је својом оптужницом КТ. 44/96. од 8. 10. 1996. г. ставио на терет окривљеном да је као власник ПП које је вршило приватну делатност, у намери прибављања противправне имовинске користи за предузеће, ускратио средства која представљају јавни приход на име пореске обавезе предузећа у износу од 6.196,00 динара тако што је после донетог решења Републичке управе јавних прихода — Финансијска полиција из Гуче бр. 47-III-69-1/94-06 од 1. јула 1994. године, којим је стављена предузећу окривљеног забрана располагања средствима на жиро рачуну у висини од 12.616,00 динара, продао робу свога предузећа у вредности од 16.283,00 динара другом ПП, чиме је извршио кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди из чл. 139. ст. 1. тачка 3. КЗС.

Након изведених доказа а нарочито вештачењем од стране вештака финансијске струке, првостепени суд је утврдио да у моменту доношења решења Републичке управе јавних прихода од 1. 07. 1994. г. на жиро рачуну предузећа окривљеног уопште није било новчаних средстава, па самим тим новчана средства на жиро рачуну предузећа окривљеног нису ни утврђена као јавни приход. Такође је утврђено да за располагање робом у свом предузећу окривљени није имао никакву административну забрану, па је његова продаја робе другом приватном предузећу легалан посао.

Тиме је Општински суд у Гучи као првостепени суд закључио да нема битног елемента кривичног дела које се ставља на терет окривљеном, а то је „ускраћивање средстава која представљају јавни приход”, па је окривљени ослобођен од оптужбе а на основу чл. 350. ст. 1. тачка 1. ЗКП, а пресудом К. 90/97. од 5. 09. 1997. године.

Другостепени суд, Окружни суд у Чачку је својом пресудом Кж. 417/97. од 24. 11. 1997. г. одбио као неосновану жалбу ОЈТ Гуча и у истој је прихватио прав-

ни став и образложење првостепеног суда.

(Пресуда Општинског суда Гуча К. 90/97. од 5. 09. 1997. г. и пресуда Округног суда у Чачку Кж. 417/97. од 24. 11. 1997. године)

Изабрао и приредио:
Драган У. Калаба
судија Општинског суда у Гучи

МЕСНА НАДЛЕЖНОСТ ЗА ОДЛУЧИВАЊЕ О ВАНРЕДНИМ ПРАВНИМ ЛЕКОВИМА ПРОТИВ ПРАВОСНАЖНИХ ПРЕСУДА СУДОВА ИЗ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈИНЕ

Окривљени С. Т. је пресудом Округног суда у Белом Манастиру К-31/92. од 10. 10. 1995. године због кривичног дела из члана 47. ст. 2. тач. 3. КЗ Републике Српске Крајине (другог лишио живота и при томе са умишљајем довео у опасност живот још неког лица) осуђен на казну затвора у трајању од 13 година, док је ослобођен од оптужбе да је извршио кривично дело из члана 47. ст. 1. КЗ РСК (убиство). Пресудом Врховног суда у Вуковару, Српске Области Источна Славонија, Барања и западни Срем, пресуда Округног суда је у ослобађајућем делу укинута, а потврђена у односу на осуђујући део. Правоснажно изречену казну окривљени издржава у Округном затвору у Новом Саду.

Са намером да против правоснажног дела пресуде уложи ванредни правни лек, захтев за ванредно ублажење казне, окривљени се представком обратио Министарству правде Републике Србије тражећи обавештење о надлежности суда који би о томе одлучио. Поводом ове представке, а на захтев Министарства, Савезни суд је под бројем Су-355/96. на Општој седници од 28. 1. 1997. године донео следеће

ПРАВНО СХВАТАЊЕ

За одлучивање о ванредним правним средствима, о мерама безбедности и о условном отпусту, кад је надлежан суд, у односу на лица којима су правоснажним одлукама судова република, донетим док

су се налазиле у саставу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, а нису чланице Савезне Републике Југославије, изречене кривичне санкције, а извршавају их у одговарајућим установама у СРЈ, месно надлежан је суд првог степена на чијем подручју се налазе установе у којима ова лица имају боравиште, сходно члану 29. ст. 1. Закона о кривичном поступку.

Напомена:

Иако наведено схватање обухвата слушајеве правоснажних пресуда судова у републикама донетим док су се налазиле у саставу СФРЈ, а нису чланице СРЈ, очигледно је да се односи и на правоснажне пресуде судова у Републици Српској Крајини, с обзиром да је донето поводом конкретне представке лица осуђеног у РСК.

Изабрала и приредила:
Оливера Будаков
адвокат у Новом Саду

УГРОЖАВАЊЕ ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА I

Не чини кривично дело угрожавања јавног саобраћаја возач који је, при наиласку на раскрсницу и не смањујући брзину од око 40 km/h, због незнатног закашњења у кочењу у зони пешачког прелаза налетео на малолетног оштећеног који је коловоз претрчавао иза заустављеног комбија.

Из образложења

Првостепеном пресудом окривљени је ослобођен од оптужбе да је као возач моторног возила пропустио да обрати пажњу на млт. пешака који се налазио на коловозу и прелазио га се леве на десну страну гледајући у правцу кретања возила, услед чега је на пешака налетео и нанео му лаке телесне повреде. Првостепени суд је утврдио да се незгода догодила у зони раскрснице и пешачког прелаза, да је млт. пешак претрчавао коловоз иза заустављеног комбија, да је окривљени

приближавајући се раскрсници наставио да је креће брзином од око 40 km/h коју није смањивао, да је на око 20 m угледао пешака и предузео кочење али да налетање није могао да избегне. Вештак је утврдио да је окривљени каснио у реакцији кочења, јер да је отпочео са кочењем на 1,4 m пре места на коме је почео да кочи, возило би зауставио пре контактне тачке. Првостепени суд применио је принцип *in dubio pro teo* нашавши да је временско-просторна разлика између реалног и у налазу вештака израчунатог идеалног реаговања толико незнатна да се има тумачити у корист окривљеног.

Другостепени суд одбио је жалбу јавног тужиоца и првостепену пресуду потврдио. По оцени другостепеног суда техничке могућности израчунате у налазу вештака само су теоретске, па се, у склопу са осталим чињеницама и околностима догађаја, евентуално закашњење у реакцији возача од неколико делова секунде не може приписати његовој непажњи.

(Пресуде Општинског суда у Новом Саду К. бр. 425/95. од 6. II 1996. и Окружног суда у Новом Саду Кж. бр. 164/96. од 30. X 1996)

УГРОЖАВАЊЕ ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА II

Чини кривично дело угрожавања јавног саобраћаја возач који је, при пресецању бицикличке стазе, иако се кретао приоритетним путем и у границама дозвољене брзине, у очекивању да ће бициклиста стати, наставио да вози несмањеном брзином, а кочење предузео тек када том радњом налетање на бициклисту више није могао да избегне.

Из образложења

Првостепени суд утврдио је да је окривљени управљао аутомобилом приоритетним путем, брзином у границама дозвољене, да је пре пресецања бицикличке стазе угледао бициклисту који се кретао овом стазом, да је очекивао да ће бициклиста стати и пропустити га, да због то-

га није смањивао брзину кретања свог возила све до тренутка када је било очигледно да се бициклиста неће зауставити, да је тек тада, када се кочењем налетање више није могло избећи, предузео кочење, услед чега је на бициклисту налетео, оборио га и нанео му тешке телесне повреде. Прогласио је окривљеног кривим и изрекао му условну осуду.

Другостепени суд је одбио жалбу брањеноца и првостепену пресуду потврдио. По схватању другостепеног суда неосновано се у жалби истиче да у радњама окривљеног нема противправности и да из утврђених чињеница не произилази да је окривљени учинило било какав пропуст. Сам окривљени у свом исказу навео је да је он видео бициклисту, да је очекивао да ће га бициклиста пропустити и да је због тога наставио вожњу без смањивања брзине а да је кочењем реаговао тек када и поред кочења више није могао да избегне контакт. Окривљени јесте возио дозвољеном брзином од око 50 km/h и путем са правом првенства. Међутим, у тренутку када је угледао оштећеног бициклисту и наставио вожњу без смањивања брзине у очекивању да ће га оштећени пропустити, његова брзина више није била прилагођена датим условима, што је и резултирало немогућношћу избегавања налетања на оштећеног. У томе се и састоји основни пропуст окривљеног. Стога је правилно поступио првостепени суд када је нашао да је оштећени представљао за окривљеног предвидиву препреку и да је окривљени био дужан да брзину кретања свог возила прилагоди тој ситуацији и да посебну пажњу обрати на кретање бициклисте. За то је окривљени имао све услове још док је био у фази приближавања раскрсници.

(Пресуде Општинског суда у Новом Саду К. бр. 541/96. од 20. V 1997. и Окружног суда у Новом Саду Кж. бр. 392/97. од 25. XI 1997)

Изабрали и приредили:
Иван Рамач,
судија Општинског суда
у Новом Саду и
Слободан Бељански
адвокат у Новом Саду

**СА СЕДНИЦЕ УПРАВНОГ ОДБОРА
одржане 30. 01. 1998. године**

1. Трошкови уписа у Именик адвоката АКВ утврђују се у износу од 5.000,00 динара.

Трошкови пресељења седишта адвокатске канцеларије са подручја друге адвокатске коморе, утврђују се у износу од 3.000,00 динара.

Трошкови пресељења седишта адвокатске канцеларије на подручју АКВ утврђују се у износу од 175,00 динара.

Ова одлука ће се примењивати на све будуће захтеве.

2. Утврђује се посмртнина по смртном случају у износу од 7,00 динара.

Ова одлука ће се примењивати на смртне случајеве након 01. фебруара 1998. године.

3. Изборна годишња скупштина Адвокатске коморе Војводине заказује се за 30. мај 1998. године.

4. Павличић Игор, дипломирани правник, рођен 15. 10. 1970. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Шумадијска 4. — Брише се из Именика адвокатских приправника Павличић Игор, адвокатски приправник код Бисалов Миодрага, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 01. 1998. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

5. Татић Бранко, дипломирани правни, рођен 06. 10. 1969. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Сутјеска 2. — Брише се из Именика адвокатских приправника Татић Бранко, адвокатски приправник код Недељков Борба, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 01. 1998. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

6. Лакићевић Стојачић Снежана, дипломирани правник, рођена 01. 01. 1965. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Иве Андрића 11. — Брише се из Именика адвокатских приправника Лакићевић Стојачић Снежана, адвокатски приправник код Лакићевић Вуксана, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 01. 1998. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

7. Укропина Дејан, дипломирани правник, рођен 30. 04. 1971. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Модене 1/4. — Брише се из Именика адвокатских приправника Укропина Дејан, адвокатски приправник код Добросављев Светоза-

ра, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 01. 1998. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

8. Новаковић Драган, дипломирани правник, рођен 11. 03. 1961. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сремској Митровици, Краља Петра Првог 13. — Брише се из Именика адвокатских приправника Новаковић Драган, адвокатски приправник код Новаковић Павла, адвоката у Сремској Митровици, са даном 30. 01. 1998. године, због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

9. Михајловић Дејан, дипломирани правник, рођен 05. 06. 1970. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Милоша Бајића 3. — Брише се из Именика адвокатских приправника Михајловић Дејан, адвокатски приправник код Бајић Саше, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 01. 1998. године због уписа у Именик адвоката ове Коморе.

10. Павловић Дејан, дипломирани правник, рођен 01. 05. 1964. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Руми, Главна 115.

11. Деспотовић Новица, дипломирани правник, рођен 23. 09. 1954. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Врбасу, Виноградска 75.

12. Вучковић Марија, дипломирани правник, рођена 02. 02. 1966. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сомбору, Лазе Костића 8/1.

13. Ступар Слабана, дипломирани правник, рођена 20. 06. 1966. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Милеве Марић 10.

14. Мр Манић Бранислав, дипломирани правник, рођен 27. 05. 1968. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву, Трг слободе 1.

15. Радуловић Маја, дипломирани правник, рођена 02. 05. 1969. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Петра Драпшина 48.

16. Ивановски Саша, дипломирани правник, рођен 10. 03. 1965. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Сељачких буна 45.

17. Башић Зоран, дипломирани правник, рођен 11. 02. 1970. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Народног фронта 11.

18. Миливојевић Миливој, дипломирани правник, рођен 26. 01. 1954. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Шајкашу, Петра Драпшина 58/а.

19. Тапавички Петар, дипломирани правник, рођен 03. 09. 1961. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Зрењанину, Краља Александра Карађорђевића 45.

20. Вучковић Александар, дипломирани правник, рођен 22. 02. 1956. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Панчеву, Златарска 39.

21. Вукашиновић Никола, дипломирани правник, рођен 15. 12. 1937. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сомбору, Париске комуне 8.

22. Агоштон Андраш, дипломирани правник, рођен 04. 03. 1944. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Темерину, Змај Јовина 78.

23. Стојановић Бранка, дипломирани правник, рођена 26. 02. 1969. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Београдски кеј 29.

24. Рашета Борђе, дипломирани правник, рођен 27. 03. 1937. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Змај Јовина 2.

25. Мркић Сава, дипломирани правник, рођен 26. 01. 1938. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Суботици, Змај Јовина 2.

26. Халупа Андреја, дипломирани правник, рођен 18. 01. 1937. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Алибунару, Бориса Кидрича 10.

27. Перковић Мирослав, дипломирани правник, рођен 08. 01. 1961. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Сомбору, Мите Поповића 9.

28. Божић Ранко, дипломирани правник, рођен 09. 07. 1948. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Пригревици, Мирка Штулића 39.

29. Степић Никола, дипломирани правник, рођен 18. 06. 1937. године, уписује се 30. 01. 1998. године у Именик адвоката Адвокатске коморе Војводине, са седиштем адвокатске канцеларије у Новом Саду, Владимира Николића 4.

30. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Калањ Боја, рођена 15. 02. 1970. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Станишић Тихомира, адвоката у Новим Бановцима, дана 30. 01. 1998. године, у трајању од две године.

31. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Павловић Љубинка, рођена 26. 02. 1971. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Обрадовић Мирослава, адвоката у Новом Саду, дана 30. 01. 1998. године, у трајању од две године.

32. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Облешчук Наташа, рођена 08. 02. 1974. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Дивнић Слободана, адвоката у Инђији, дана 30. 01. 1998. године, у трајању од две године.

33. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Палалић Јован, рођен 26. 04. 1971. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Жарковић Данила, адвоката у Бачкој Паланци, дана 30. 01. 1998. године, у трајању од две године.

34. Уписује се у Именик адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине у Новом Саду Радосављев Славко, рођен 16. 10. 1960. године, на адвокатско-приправничку вежбу код Гргић Предрага, адвоката у Зрењанину, дана 30. 01. 1998. године, у трајању од две године.

35. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Вукашиновић Никола, адвокат у Сомбору, са даном 29. 01. 1998. године, због пензионисања.

36. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Мркић Сава, адвокат у Суботици, са даном 29. 01. 1998. године, због пензионисања.

37. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Халупа Андреја, адвокат у Алибунару, са даном 29. 01. 1998. године, због пензионисања.

38. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Степић Никола, адвокат у Новом Саду, са даном 29. 01. 1998. године, због пензионисања.

39. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Тодоровић Радивоје, адвокат у Новом Саду са даном 31. 01. 1998. године, на лични захтев. — Именовани и након брисања задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине. — Новаковић Радмило, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Тодоровић Радивоја.

40. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Хајдер Рале, адвокат у Новом Саду, са даном 31. 12. 1997. године, на лични захтев. — Именовани и након брисања задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине. — Кијац Милован, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Хајдер Радета.

41. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Башић Машановић Љиљана, адвокат у Новом Саду, са даном 31. 12. 1997. године, због заснивања радног односа. — Поповић Марија, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Башић Машановић Љиљане.

42. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Лудошки Весна, адвокат у Новом Саду, са даном 30. 11. 1997. године, на лични захтев. — Вукашиновић Гордана, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Лудошки Весне.

43. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Ковачев Миодраг, адвокат у Беочину, са даном 03. 12. 1997. године, због пензионисања. — Именовани и након брисања задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине. — Пацек Штефанија, адвокат у Беочину, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Ковачев Миодрага.

44. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Мишина Петар, адвокат у Глогоњу, са даном 31. 12. 1997. године, ради пензионисања. — Именовани и након брисања задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине. — Балабан Драган, адвокат у Панчеву, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Мишина Петра.

45. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Олаи Ласло, адвокат у Сенти, са даном 13. 11. 1997. године, услед смрти. — Јухас Ибоља, адвокат у Сенти, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Олаи Ласла.

46. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Димитријевић Александар, адвокат у Шиду, са даном 31. 12. 1997. године, на лични захтев. — Видовић Златко, адвокат у Шиду, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Димитријевић Александра.

47. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Петрић Златија, адвокат у Новом Саду, са даном 31. 12. 1997. године, на лични захтев. — Именована и након брисања задржава чланство у Посмртном фонду Адвокатске коморе Војводине. — Заклан Драгана, адвокат у Новом Саду, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Петрић Златије.

48. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Петковић Радослав, адвокат у Србобрану, са даном 01. 01. 1998. године, на лични захтев. — Бахановић Здравко, адвокат у Србобрану, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Петковић Радослава.

49. Брише се из Именика адвоката Адвокатске коморе Војводине Лазин Зоран, адвокат у Вршцу, са даном 05. 01. 1998. године, услед смрти. — Гутеша Лазар, адвокат у Вршцу, одређује се за преузимаатеља адвокатске канцеларије Лазин Зорана.

50. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Сурла Дарко, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Мандић Бранислава, адвоката у Петроварадину, са даном 05. 01. 1998. године.

51. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Павићевић Димитрије, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Павићевић Миланка, адвоката у Новом Саду, са даном 27.11. 1997. године.

52. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Бајић Наташа, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Павићевић Миланка, адвоката у Новом Саду, са даном 27. 11. 1997. године.

53. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Башић Зоран, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Мике Естер, адвоката у Новом Саду, са даном 29. 09. 1997. године.

54. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Стојановић Бранка, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Дубајић Ласла, адвоката у Новом Саду, са даном 03. 11. 1997. године.

55. Брише се из Именика адвокатских приправника Адвокатске коморе Војводине Козловачки Гордана, адвокатски приправник у Новом Саду, на адвокатско-приправничкој вежби код Бабић Јована, адвоката у Новом Саду, са даном 30. 09. 1997. године.

56. Узима се на знање да Грго Бачлији, адвокату у Суботици, мирују сва права и обавезе адвоката, почев од 01. 01. до 31. 12. 1998. године, због стручног усавршавања у иностранству. — Вилон Марин, адвокат у Суботици, одређује се за привременог заменика Грго Бачлији, адвокату у Суботици.

57. Узима се на знање да је Спасојевић Иванчић Дејана, адвокат у Новом Саду, привремено спречена да обавља адвокатску делатност почев од 24. 11. 1997. године, због породилског одсуства. — Томић Радмила, адвокат у Новом Саду, поставља се за привременог заменика Спасојевић Иванчић Дејани, адвокату у Новом Саду.

58. Узима се на знање да је Козоморић Младен, адвокат у Новом Саду, привремено спречен да обавља адвокатску делатност почев од 13. 11. 1997. године, због болести. — Суботин Милан, адвокат у Новом Саду, поставља се за привременог заменика Козоморић Младену, адвокату у Новом Саду.

59. Узима се на знање да је Јаневски Александар, адвокат у Новом Саду, привремено спречен да обавља адвокатску делатност почев од 26. 12. 1997. године, због болести. — Мартиновић Драгољуб, адвокат у Новом Саду, поставља се за привременог заменика Јаневски Александру, адвокату у Новом Саду.

60. Узима се на знање да је Никић Јелена, адвокат у Новом Саду, променила презиме у Наумовска Никић.

61. Перкућин Миодраг, адвокат у Чоки, разрешава се дужности преузиматеља адвокатске канцеларије Конц Иштвана, бившег адвоката у Кањижи. — Граца Шоти Ева, адвокат у Кањижи, поставља се за преузиматеља адвокатске канцеларије Конц Иштвану.

62. Узима се на знање да је Никић Јелена, адвокат у Новом Саду, иступила из Удружене адвокатске канцеларије Шећеров-Никић, дана 01. 02. 1998. године. — Адвокати Шећеров Миомир и Шећеров Урош настављају са радом на досадашњој адреси, као Удружена адвокатске канцеларија Шећеров. — Адвокат Никић Јелена наставља са радом на адреси Јеврејска 19/1.

63. Узима се на знање да је Балешевић Нада, адвокат у Старој Пазови, преселила седиште своје адвокатске канцеларије у Нову Пазову, Козарачка 8, почев од 15. 12. 1997. године.

64. Узима се на знање да је Суботин Слободан, адвокат у Новом Кнежевцу, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Рајка Ловадинова 16, почев од 06. 01. 1998. године.

65. Узима се на знање да је Арко Надежда, адвокат у Ковину, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Лазе Костића 2, почев од 05. 01. 1998. године.
66. Узима се на знање да је Аћимовић Милорад, адвокат у Каћу, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Светосавска 72, почев од 14. 01. 1998. године.
67. Узима се на знање да је Бекић Небојша, адвокат у Панчеву, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Цара Лазара 9, почев од 12. 01. 1998. године.
68. Узима се на знање да је Петковић Љубомир, адвокат у Ковину, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Трг ослобођења 3, почев од 01. 09. 1997. године.
69. Узима се на знање да је Павићевић Миланко, адвокат у Новом Саду, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Милоша Црњанског 8, почев од 01. 12. 1997. године.
70. Узима се на знање да је Петковић Радосав, адвокат у Србобрану, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Милоша Обилића 159, почев од 15. 12. 1997. године.
71. Узима се на знање да је Сувајац Душан, адвокат у Суботици, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Владимира Назора 7, почев од 01. 12. 1997. године.
72. Узима се на знање да је Јухас Антал, адвокат у Бачкој Тополи, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Петефи бригаде 24, почев од 01. 12. 1997. године.
73. Узима се на знање да је Зекић Радивоје, адвокат у Вршцу, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Ање Ранковић 2, почев од 22. 01. 1998. године.
74. Узима се на знање да је Милосављевић Мирослав, адвокат у Сремској Митровици, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Светог Саве 1, почев од 30. 01. 1998. године.
75. Узима се на знање да је Вукосављевић Душанка, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Футошка 13, почев од 01. 01. 1998. године.
76. Узима се на знање да је Божић Бока, адвокат у Вршцу, преселио своју адвокатску канцеларију на адресу Димитрија Туцовића 12, почев од 01. 01. 1998. године.
77. Узима се на знање да је Наумовска Никић Јелена, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Јеврејска 19/1, почев од 16. 01. 1998. године.
78. Узима се на знање да је Кричковић Зденка, адвокат у Новом Саду, преселила своју адвокатску канцеларију на адресу Железничка 40, почев од 01. 12. 1997. године.
79. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 17. 11. 1997. године између ЈКП „Омољица“ из Омољнице и Мохора Дорела, адвоката у Панчеву.
80. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 01. 01. 1998. године између ДП „Суботицафилм“ из Суботице и Бан Владислава, адвоката у Суботици.
81. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 25. 12. 1997. године између Мешовитог предузећа за производњу модне конфекције „Легет — Анка“ ДД из Сремске Митровице и Младеновски Сергеја, адвоката у Сремској Митровици.
82. Одобрава се уговор о заступању, закључен дана 01. 01. 1998. године између ДД „Метал“ из Сенте и Заједничке адвокатске канцеларије Борђевић Александра и Борђевић Зорана, адвоката у Сенти.

Ујравни одбор

Теме „Гласника“ за 1998. годину:
РЕФОРМА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА
ПРАВО И ПОЛИТИКА
СУДСКА ПРАКСА И ПРИМЕНА ПРАВА
ХАНС КЕЛЗЕН
ВАЛТАЗАР БОГИШИЋ
ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ДРЖАВЉАНА БИВШИХ РЕПУБЛИКА СФРЈ НА
ТЕРИТОРИЈИ СРЈ
ПРАВО И ТОЛЕРАНЦИЈА
СМРТНА КАЗНА

Уређивачки одбор „Гласника“ моли своје сараднике да текстове за објављивање опреме уважавајући следеће сугестије:

- име, презиме, звање и занимање аутора исписати у левом углу прве странице изнад наслова, у прилозима за рубрике „чланци“ и „расправе“, а за рубрику „прикази“ и остале рубрике, на крају текста;
- радове куцати на пуној хартији само са једне стране листа, са таквим проредом и рубом да на једној страни има око 28 редова са по 60 словних места у реду;
- обим радова не би требало да прелази за чланке 15 страница, за расправе 10 страница, а за приказе и остале прилоге 6 страница;
- речи које треба да буду штампане латиницом, подвући црвеним, а речи које треба да буду штампане курзивом подвући црним или плавим;
- фусноте сврстати по редним бројевима на крају текста, у истом прореду као текст, уз навођење података овим редом: име или иницијал имена и презиме аутора, назив дела или часописа, број књиге или тома (ако постоје), место издавања, година издавања (за часописе број и годиште), број странице (иза скраћенице стр.); ознаку *op. cit.* користити уместо назива дела и места и године издавања када се исто дело поново цитира на прескок, а ознаку *ibid.* када се исто дело цитира узастопно;
- радове треба потписати и уз њих приложити податке о адреси, броју телефона и броју жиро рачуна аутора;
- уз чланке је пожељно приложити сажетак на српском (иза наслова) и енглеском језику (иза завршетка текста), са кључним речима, не дужи од половине једне куцане странице.

ГЛАСНИК
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ ВОЈВОДИНЕ

излази 12 пута годишње
у месечним свескама

Оснивач, власник и издавач: Адвокатска комора Војводине.
Годишња претплата: за земљу 250,00 дин., за иностранство
40 USA долара (жиро-рачун број 45700-678-2-2047
са назнаком „за Гласник“)

Овај двоброј закључен је 3. II 1998. године.

Према мишљењу Секретаријата за информације
Републике Србије бр. 413-01-412/91-01 од 11. априла
1991. године на ову публикацију плаћа се основни
порез на промет по Тарифном броју 8. став 1. тачка 1.
алинеја 10. Тарифе основног пореза на промет.

Компјутерски слог: Младен Мозетић, ГРАФИЧАР, Нови Сад

Штампа: ГРАФО-ОФСЕТ, Сремска Каменица

